

1101 YILI HAÇLI SEFERLERİ

Prof. Dr. İŞİN DEMİRKENT

1101 Yılı Haçlı Seferleri, haçlı seferleriyle ilgili literatürde yaklaşık 200 yıl süren olaylar içinde, üzerinde en az durulanı ve hemen hemen hiç değerlendirilmemiş olanıdır. Her biri binlerce sayfadan oluşan çok sayıdaki haçlı seferleri tasvirleri içinde 1101 yılı olaylarının işgal ettiği yer şaşılacak ölçüde küçüktür. Haçlı seferlerinin genel tarihini kaleme alan modern Batılı yazarlar için bu olay, sadece bu harekete katılanları beceriksizlik ve hatıta akılsızlık ile suçlamaktan öte, üzerinde durmayı gereksiz buldukları bir konu olarak kalmıştır¹. Aslında haçlılar devrindeki en küçük olay ve tafsilât yüzlerce makaleye konu teşkil etmiş olduğu halde, göreceğimiz gibi, katılanları bakımından belki de bütün haçlı seferlerinin en hacimlisini oluşturan 1101 Yılı Haçlı Seferlerine şimdiye kadar sadece iki makale ile temas edilmiştir. St. Runciman ve J.L. Cate'in bu konuda müstakil birer makalesi bulunmaktadır². Ancak her iki yazar da, olayı sadece haçlılar açısından ele almış olup, seferin en önemli bölümünü kapsayan Anadolu'da yaşanan olaylar üzerinde yeterince durmamışlardır. Biz, bu çalışmamızda, 1101 yılı haçlı seferlerinin başarısız kalmasını, yani Türklerin bu mücadeleden zaferle çıkmalarını, Anadolu'nun kesin olarak Türkleşmesi sürecinde önemli bir aşama olarak görmek ve özellikle olayları bu açıdan değerlendirmek istiyoruz.

1. Bk. F. Wilken, *Geschichte der Kreuzzüge nach morgenlandischen und abendlandischen Berichten*, 7 cilt, Leipzig 1807-32, II, s. 114-148; J.F. Michaud, *Histoire des Croisades*, Paris 1949⁶, I, s. 259-269; R.Röhrich, *Geschichte des Königreichs Jerusalem (1100-1291)*, Innsbruck 1898, I, s. 29-33; F. Chalandon, *Les Comnène. Essai sur le Règne d'Alexis Ier Comnène (1081-1118)*, Paris 1900, s. 225-229; R. Grousset, *Histoire des Croisades et du royaume Franc de Jérusalem*, Paris 1934-36, I, s. 322-332; St. Runciman, *A History of the Crusades*, London 1951-54, II, s. 18-31, terc. F. Işıltan, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Ankara 1987, Türk Tarih Kurumu yayınları X. Dizi-Sa. 91, II, s.15-25; A. Waas, *Geschichte der Kreuzzüge*, Freiburg 1956, I, s. 158-162.

2. St. Runciman, "The Crusades of 1101", *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen*

1101 Yılı Haçlı Seferleri, çağdaş lâtîn kronisti Fulcherius Carnotensis ile haçlı döneminin büyük tarihçisi Willermus Tyrensis tarafından “İkinci Haçlı Seferi” olarak adlandırılmıştır³ ve kanaatımızca bu tanımlama doğru bir hükümdür. Ancak Batılı tarihçiler tüm haçlı dönemi seferlerini numaralandırırken, özellikle Anadolu ile Türk, Bizans ve doğuda yeni kurulmuş Lâtîn devletlerinin gelecekteki tarihi açısından büyük önem taşıyan bu seferlere sadece “1101 Yılı Haçlı Seferleri” adını vermekle yetinmişler ve bunları -belki de önemlerini küçültmek amacı ile- numaralandırma dışında bırakmışlardır. Fakat adı ne olursa olsun, Batılılar için tam bir hezimetle sonuçlanmış olan 1101 yılındaki haçlı hareketi, bütün haçlı seferleri dönemi etkileyen büyük bir öneme sahiptir. Belki de, böylesine kesin bir yenilgi yüzünden Batılı tarihçiler tarafından gözardı edilmiş olan bu girişim, tam aksine bizim tarihimiz bakımından hayati önem taşımakta olup, Anadolu’yu yurt edinme çabası içinde bulunan Türk milletinin geleceğini tayin eden bir “varoluş” mücadelesi sergilemektedir. Çünkü 1101 yılındaki harekete katılan üç büyük haçlı ordusuna karşı Anadolu’nun savunulmasında, Türkiye Selçuklu ve Danişmendli Türklerinin sultan I. Kılıç Arslan’ın emrinde -bütün sorunları bir tarafa bırakarak- birlik ve beraberlik içinde giriştikleri mücadele ve kazandıkları zafer, Anadolu’nun artık bir Türk yurdu olduğu gerçeğini vurgulamak gibi fevkalâde önemli bir anlam taşımaktadır. Ayrıca bu başarı, bundan sonra Anadolu’nun yabancılar tarafından değil işgalini, bu topraklardan geçmek imkânını bile ortadan kaldıran yeni bir dönemin başlangıcını da simgeler. Dinî motif bir tarafa bırakılacak olursa, aslında Türkleri Anadolu’dan söküp atmak ve bu toprakları bizzat ele geçirmek düşünce ve hedefi ile sahneye konulmuş bulunan Haçlı Seferlerinin amacını⁴, işte 1101 yılında kazandığımız bu başarılar yok etmiş, haçlı hareketine ilk darbeyi vurmuş ve milletimizin gelecekteki kaderini etkileyecek olumlu gelişmelerin temel taşıını teşkil etmiştir. Nitekim 200 yıl sürecek haçlı seferleri döneminde doğuya yönelen Batılı ordular,

Gesellschaft, 1951, S. 3-12; J.L. Cate, “The Crusade of 1101”, *A History of the Crusades*, The University of Wisconsin Press, Madison- Milwaukee-London 1969², I, s. 343-367.

3. Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium*, *Recueil des Historiens des Croisades, Occidentaux* (kısaltması *RHC occ.*), III, kitap II, 16, s. 398, terc. R. Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969, s. 164 (Fulcherius, 1101 yılı haçlı seferlerini 1102 yılı olayları içinde vermektedir); Willermus Tyrensis, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, *RHC occ.*, I, x1, 6, s.461, terc. E. ve R. Kausler, *Geschichte der Kreuzzüge und Königreichs Jerusalem*, Stuttgart 1844², I, s. 261, terc. E.,A. Babcock ve A.C. Krey, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, Columbia University Press, New York 1943, I, s.470.

4. Bu konuda geniş bilgi için bk. I. Demirkent, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, *Tarih Dergisi* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını), İstanbul 1994, Sayı 35, s.65-78.

bundan sonra seferlerini artık Anadolu'nun dışından, deniz yolundan yapmak zorunda kalacaklardır. Her ne kadar 1147/48 ve 1190 yıllarında yapılan haçlı seferleri sırasında Alman ve Fransız orduları Anadolu'dan Suriye'ye geçiş yolunu zorlamaya çalışmışlarsa da hiç bir başarı elde edememişlerdir.

1101 Yılı Haçlı Seferlerinin Anadolu'da yaşanan olaylarını kapsayan bölümü hakkında bilgi veren kaynaklar arasında, ne yazık ki, görgü tanığı tarafından yazılmış bir esere sahip değiliz. Ayrıca Albertus Aquensis'in eseri dışında, devrin müslüman, lâtin, Bizans, ermeni ve süryani kaynakları da maalesef bu konuda tafsîlâtı bilgidenden yoksundurlar; hatta bunlardan bir kısmı bu olaydan hiç bahsetmemişlerdir.

Elimizdeki kaynakları incelediğimizde, çağdaş İslâm eserlerinde bu konudaki haberlerin kısırlığını, ancak müslüman dünyasının haçlı vakiasının önemini o yıllarda hâlâ kavrayamamış olmasıyla açıklayabiliriz. Çünkü haçlı seferlerinin başladığı ilk yıllarda değil Anadolu, hatta Suriye ve Filistin'i hedef alan haçlı saldırılarının bile yerli müslüman kaynaklarına pek cılız haberlerle aksetmiş bulunması, bu olaylara duyulan ilginin ve verilen önemin ne derecede az olduğunu açıkça belli etmektedir. Nitekim çağdaş müslüman tarihçi el-Azîmî 1101 Yılı Haçlı Seferleri olayına iki cümle ile değinirken, diğer çağdaş tarihçi İbn el-Kalânîsi'nin eserinde bu konuda hiç bir kayıt yoktur. Daha sonra kaleme alınan İslâm tarihlerinde de, İbn el-Esîr ile Aksarâyî dışında, bu konu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca İbn el-Esîr'in bu olay için şüphesiz kendisine kaynak teşkil etmiş olan bir esere dayanarak verdiği bilgi çok yetersiz kaldığı gibi, Aksarâyî'nin kısa rivayeti de çok karışıktır⁵.

Yerli ermeni kaynağı Urfalı Mateos'un bu konudaki kaydı, oldukça geniştir. Fakat o, verdiği bilgilerde zaman zaman yanlışlıklara düşmüş ve 1101 yılındaki sefere katılan orduları birbirine karıştırmıştır. Bununla beraber onun bu olaylar hakkında kaydetmiş olduğu orijinal bir kaç bilgi, konunun aydınlanması ve eksik noktaların tamamlanması bakımından önem ta-

5. el-Azîmî, nşr. ve terc. A. Sevim, *Azîmî Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143/44)*, Ankara 1988, Türk Tarih Kurumu yayınları XIX. Dizi-Sa. 8, varak 191^b, s. 27, terc. s.33; İbn el-Esîr, *Kitâb el Kâmil fi't-Târih*, nşr. C.J. Tornberg, Beyrut baskısı 1966/67, X, s.300, 343 vd., terc. A. Özaydın, *İbnü'l-Esîr el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, İstanbul 1987, X, s.248, 280 (İbn el-Esîr bu konudan 493 (1099/1100) ve 495 (1101/1102) yılları olayları içinde bahsetmektedir) ; Aksarâyî, *Müsameret ül-Ahbâr*, nşr. O. Turan, Ankara 1944, Türk Tarih Kurumu yayınları III. Seri-No.1, s. 28; *Die Seltschuken- Geschichte des Akserayn*, terc. F. Işılta, Leipzig 1943, s.38.

şır⁶. Süryani kaynakları içinde ise, sadece *Anonim Süryani Vekayinamesi*'nde bu konu hakkında kısa bir kayıt vardır ve bu kayıt da, birinci ve ikinci orduları konu dışında bırakarak yalnızca Aquitania dükü (ve Poitou kontu) olan IX. Guillaume'un seferine aittir⁷.

Bizans kaynaklarına gelince, 1101 yılı haçlı seferleri için ön plânda düşünülmesi gereken -bu yıllarda yaşamış ve olayları gerçek mahiyetleri ile öğrenebilecek durumda olduğu şüphe götürmeyen- Anna Komnene'nin eserinde bu seferler hakkında verilen bilgi⁸ çok yetersiz kalmaktadır. 1101 yılı haçlı ordularının İstanbul'dan ve imparatorluk topraklarından geçişinin göz şahidi olan Anna Komnene'nin bu olay hakkında fazla bir şey söylememesi, gerçekten şaşırtıcıdır. Çünkü onun, eserinde uzun uzun anlattığı Birinci Haçlı Seferi'nden dört yıl sonra Bizans dünyasını yeniden endişe ve sıkıntıya sokan bu davetsiz orduların sebep olduğu olaylardan -o sırada kendisinin dört yıl öncesine göre daha olgun bir yaşta bulunduğu düşünülecek olursa- daha tafsilâtle bahsetmesi beklenirdi. St. Runciman, Anna Komnene'nin suskunluğunu, onun çok beğendiği Toulouse kontu Raimond'un bu olaydaki sorumsuz tutumundan dolayı duyduğu sıkıntıya bağlamaktadır. Bu fikir doğru olarak kabul edilse bile -aslında Anna'nın Raimond'u beğendiğini değil, onu, hepsinden de nefret ettiği haçlılar arasında ehvenişer addettiğini kabul etmek daha doğru olurdu- bu fikrin Anna Komnene'nin 1101 yılındaki seferlere katılmış olan diğer iki ordudan hiç bahsetmemesini açıklayabileceği düşünülemez.

Olayların lâtın kaynakları göz önüne alındığında, 1101 Yılı Haçlı Seferlerine Bayern herzogu IV. Welf'in ordusunda katılmış olan manastır başrahibi Ekkehardus, haçlı ordusundan İstanbul'da ayrılıp Filistin'e deniz yoluyla ulaştığından, Anadolu'da cereyan eden olayları bilmemektedir ve dolayısıyla kaleme aldığı eserinde bu hususta verdiği bilgi de çok kısır kalmıştır⁹. Birinci Haçlı Seferi'nin güvenilir tarihçisi Fulcherius Carnotensis ise, bu sırada Kudüs'de kral I. Baudouin'in yanında bulunmakta idi. Seferin Batılı orduların felâketiyle sonuçlanmasının onu oldukça etkilemiş olduğu, Fulcherius'un eserinde bu konu için "İkinci Haçlı Seferi" başlıklı müstakil bir bab ayırmasından belli olmaktadır. Ancak kaydettiği bilgiler, Ana-

6. Urfalı Mateos, *Vekayiname*, nşr. ve terc. E. Dulaurier, *Chronique de Matthieu d'Edesse*, Paris 1858, terc. H. Andriasyan, *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Ankara 1962, Türk Tarih Kurumu yayınları II. Seri-No. 21, s.214-19.

7. *Anonim Süryani Vekayinamesi*, terc. A.S. Tritton, "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle", *Journal of Royal Asiatic Society*, 1933, s.74 vd.

8. Anna Komnena, *Aleksias*, nşr. ve terc. B. Leib, *Anna Komnène. Alexiade. Règne de l'empereur Alexis I Komnène (1081-1118)*, Paris 1937-45, III, x1, s.36-38, terc. E. R.A. Sewter, *The Alexiad of Anna Komnena*, London 1969, kitap x1, s.355-57.

9. Ekkehardus Uraugiensis, *Hierosolymita*, *RHC occ.*, V, bab XXII-XXVI, s.28-32.

dolu'daki savaşılarından canını kurtarıp Kudüs'e ulaşabilmiş göz şahidi kişilerden -genelde her üç ordunun başında bulunmuş olanlardan - elde edilmiş olmasına rağmen, ne yazık ki, ayrıntılı ve açık olmaktan uzaktır¹⁰. Aynı devrin diğer haçlı tarihçileri de, 1101 yılı haçlı seferlerinin Anadolu'da geçen olayları hakkındaki kayıtları ile, bilgimize önemli herhangi bir katkıda bulunmamaktadırlar¹¹.

Bu konuda Batı kaynakları suskunluğunu aşan tek ve önemli eser, Albertus Aquensis'in ünlü kroniğidir¹². İşte, tarihimiz bakımından bu kadar önemli olduğuna işaret ettiğimiz 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin Anadolu'da yaşanan olaylarının en tafsilatlı hikâyesi, kaynak olarak değerlendirilmesi büyük tartışmalara yol açmış olan bu eserde bulunmaktadır. Albertus, *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione, Emundatione Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae* adını taşıyan kroniğinde 48 bab'dan oluşan VIII. kitabının tamamını 1101 Yılı Haçlı Seferlerine ayırmıştır. Böylece o, bu konuda diğer kaynaklarla mukayese edilemeyecek ölçüde geniş ve ayrıntılı bilgi verir. Eserini 1120-1158 yılları arasında kaleme almış olan Albertus, aşağı yukarı yüz yıl öncesine kadar haçlı seferi tarihi için en büyük otorite olarak kabul edilmekteydi. Fakat Alman âlimi H. von Sybel'in *Geschichte des ersten Kreuzzuges* adlı eserinin 1881'deki ikinci baskısında, haçlı seferleri tarihinin kaynaklarına ayırdığı bölümde yer alan perişan edici tenkidinden sonra ilim âleminde kıymetini yitirmiş görünen Albertus'un eseri, yine meşhur Alman tarihçilerinden B. Kugler'in 1885'de yayınladığı *Albert von Aachen* adlı kitabının önsözünde yaptığı inandırıcı açıklamaları ve daha sonra Beaumont, Cahen, Runciman gibi haçlı tarihi yazarlarının koruyucu görüşleriyle yeniden eski itibarına, belirli bir ölçüde de olsa, kavuşmuştur. Albertus eserinde, hiç şüphesiz, olayların görgü tanığı durumunda olmayan diğer bütün çağdaş tarihçiler gibi, rivayetlerini olayları yaşayanlardan duyup öğrendiğine göre kaleme almış olmalıdır. Herhalde o, kitabını yazmaya başlamadan çok önceleri, bu şekilde eline geçirdiği bilgileri bir kenara not etmeyi âdet edinmişti. Esasen kendisi eserinin başında bu hususta "Bu se-

10. Fulcherius Carnotensis, *RHC occ.*, III, kitap II, 16-17, s.398 vd., terc. Ryan s.164-67.

11. Bartolf de Nangis, *Gesta Francorum Iherusalem Expugnantium*, *RHC occ.*, III, IV-IVII, s. 531 vdd. (Bartolf, Fulcherius Carnotensis gibi, 1101 Yılı Haçlı Seferlerini 1102 yılı olayları içinde anlatmıştır); Guibertus Novigenti, *Gesta Dei per Francos*, *RHC occ.*, IV, s.256 vd.; Radulfus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana*, *RHC occ.*, III, cXLVII, s.709; Ordericus Vitalis, *Historia ecclesiastica*, nşr. ve terc. M. Chibnall, *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, Oxford 1980, V, x, s. 323-341; Willermus Tyrensis, *RHC occ.*, I, x, 12-13, s. 415-418, terc. Kausler, I, s. 237-239, terc. Krey, I, s. 430-433; Caffaro de Cashifellone, *De Liberati-one civitatum orientis liber*, *RHC occ.*, V, s. XVI-XXVII.

12. Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, *RHC occ.*, IV, s.265-713, terc. H. Hefele, *Albert von Aachen. Geschichte des ersten Kreuzzuges*, Jena 1923, 2. cilt.

fere çıkmak hasreti ve Kudüs’de ibadet etmek arzusu ile durmadan yanıp tutuşuyordum. Fakat ortaya hep engeller çıktı ve böylece arzum hiç bir zaman gerçekleşemedi. Bu sebeple hiç olmazsa, bu sefere katılmış olanların hikâye ve tasvirlerinden bana ulaşanların bir kısmını olsun bizden sonra gelecekler için muhafaza etmek gibi cüretkârane bir teşebbüse girişmeye karar verdim. Bu çalışmam sayesinde, sadece ıslahat yoluyla değil, sanki ben de berabermişim gibi, vücudumla olmasa bile ruhum ve bütün kalbimle seferin yoldaşı olabildim” demektedir. Bununla beraber o, göz şahitlerinin verdiği bilgileri hiç bir isim zikretmeden kaydetmiştir. Ayrıca eserinde hem kronolojik hem de coğrafi açıdan bir çok hatalar bulunduğu herkesce bilinmektedir. Bu yüzden onun kayıtlarını her zaman dikkatli bir incelemeden geçirmek gerekir. Fakat Albertus’un hemen her olay için verdiği bilgi, diğer kaynakların çoğu zaman kısa olan rivayetlerini tamamlayıcı ve bunlara açıklık getirici niteliktedir. Bu sebeple haçlı seferleri tarihi üzerinde çalışan araştırmacılar, hiçbir zaman Albertus’un verdiği bilgileri gözardı edememişlerdir. Ayrıca biz, onun bazen haketmediği halde şüphe ile karşılanan bir çok rivayetin yerli ve müslüman kaynakları ile doğrulandığını tesbit ettik. Belirttiğimiz bu açıklamalardan sonra, diğer hususlarda olduğu gibi, Albertus’un eserine karşı duyulan güvensizliği, 1101 Yılı Haçlı Seferleri bakımından da bir tarafa bırakmanın mümkün ve hatta doğru olabileceği kanısındayız. Bize göre, Albertus’un eserinden faydalanmadan özellikle 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin Anadolu’da yaşanan olaylarını yeterince öğrenmek herhalde mümkün olmayacaktı. Örneğin, bazı kronolojik ve topografik eksiklere ve hatalara rağmen, 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin ikinci ordusunu teşkil eden Nevers kontunun seferi hakkında bilgi veren tek kaynak, Albertus’tur. Kendisinin, rivayetleri için bizzat sefere katılanlardan duymuş olduklarını naklettiği şeklindeki beyanını doğru kabul edersek, Nevers kontunun İstanbul’a gelişinin ve Anadolu içinden geçişinin tasvirinde, muhakkak surette o, Nevers ordusunda bulunmuş olan bir savaşçının verdiği habere dayanmış olmalıdır. Biz, onun, gerek bu ordu için gerekse zaman zaman müslüman Bizans, yerli ermeni ve süryani kaynakları tarafından doğrulanan birinci ve üçüncü ordular hakkında verdiği bilgilerin temelde doğruluğuna inanmanın mümkün olduğunu düşünüyoruz.

Kudüs’ün 15 Temmuz 1099’da Birinci Haçlı Seferi’ne katılan ordular tarafından zaptı 1095 Clermont Konsili’nde papa II. Urbanus (1088-1099)’un dinî motiflerle süsleyerek açıkladığı Doğu’ya saldırı plânının başarıya ulaşması demektir. Bu başarının Avrupa’da yarattığı heyecan, zaten kesintisiz Doğu’ya gitmeye teşvik edilen hristiyanları daha da coşkulu hale getirmişti. Haçlı seferleri düşüncesini eyleme dönüştüren ve hareketi başlatan ilk papa olan

II. Urbanus, Kudüs'ün zaptından 15 gün sonra, hristiyan dünyası için büyük sevinç kaynağı olan bu haberi duymadan ölmüştü. Fakat yerine papa seçilen II. Pascalis (1099-1118) onun tutuşturduğu saldırı ruhunu aynen devam ettirdi. Clermont Konsili'nden sonraki yıllarda Avrupa'da devamlı sürdürülen haçlı propagandası, küçük grupların durmadan doğuya doğru karadan veya denizden yola çıkmalarını sağlamaktaydı. Hristiyanlar eğer Kudüs'ü ve bölgeyi ellerinde tutmak ve burada hâkimiyetlerini güçlendirmek istiyorlarsa, hiç şüphesiz insan gücüne ihtiyaçları vardı. Bu da, ancak Doğu'da sayı bakımından çoğalmakla elde edilebilirdi. Nitekim Kutsal Mezar'ın Savunucusu unvanıyla Kudüs'ün ilk idarecisi olan Godefroi de Bouillon (1099-1100) ve onun ölümünden sonra kardeşi ilk Kudüs kralı I. Baudouin (1100-1118) Avrupa'dan durmadan daha fazla insan talebinde bulunmuşlardı. Bu çağrılara ve Avrupa'daki propagandalara uyarak Doğu'ya giden küçükklü büyüklü kafiler hep olmuştu. Aslında Doğu'da kurulan haçlı devletlerini besleyen de onlardı. Bu hareket tarzı da, Doğu'ya gidenlerin dinî duygulardan çok kolonizatör düşünce, yani Doğu'da yerleşmek niyet ve arzusu ile davrandıklarını açıkça göstermektedir. Fakat kolonizatör düşünce ile yola çıkan küçük gruplar Doğu'da istenilen sayısal üstünlüğü sağlayamamaktaydı. Bu hedefin gerçekleşmesi için büyük orduların harekete geçmesi lâzımdı. Böyle büyük orduları yola çıkaran neden ise Doğu'nun zenginliği, Doğu'da mal ve mülk sahibi olabilmek imkânı idi. Nitekim Birinci Haçlı Seferi'nin başarısı kısa zaman sonra 1101 yılında üç büyük ordunun hareketine vesile olurken, bu seferin uğradığı başarısızlık, böyle bir hareketin yeniden gerçekleşmesini sağlayabilmek için neredeyse yarım yüzyıla yakın ilgisizliğe ve isteksizliğe neden olmuştur. Demek ki, Doğu'da zorluklar artınca sefere çıkma hevesi azalmaktaydı. Şu halde, büyük orduların teşkili için sadece dinî propaganda yeterli olmuyor, Doğu'ya sefer daha ziyade orada yerleşmek ve zengin olmak arzuna dayanıyordu.

Ayrıca, Kudüs'ün zaptından sonra bir kısmı Avrupa'ya evlerine geri dönmeye başlayan haçlı askerleri hem başlarından geçen maceraları, hem de Doğu'daki zengin, çekici yaşamı abartılı hikâyelerle anlatmaktaydılar. Zaten kilisenin teşvikiyle ruhları ateşlenmiş, ihtirasları kamçılanarak galeyana gelmiş Avrupa toplumu, başarı ve zenginlik vaat eden bu hikâyelerin etkisiyle Doğu'ya gitmek için daha da arzulu hale gelmişti. Papa II. Pascalis de, 1099 yılının sonuna doğru Robert de Flandre tarafından kendisine getirilen rapordan¹³, başarı haberinin yanı sıra Doğu'daki haçlıların yeni bir sefer ve insan gücüne ne denli ihtiyaç duyduklarını öğrenmiş bulunuyordu. Bu haber üzerine derhal harekete geçen II. Pascalis, daha 1099 Aralık ayı içinde Fran-

13. Krş. H. Hagenmeyer, *Chronologie de la première Croisade, Revue de l'Orient Latin* (kısaltması *ROL*), VII, s. 494 vd. No. 429

sa'daki kilise merkezlerine mektuplar göndererek din adamlarının yeni bir haçlı seferinin oluşturulması için ülkenin her tarafında vaazlar vermelerini emretti¹⁴. Mektubunda sefere katılacaklara papa II. Urbanus'un vermiş olduğu bütün imtiyazları aynen tanıyacağını vaat ettiği gibi, özellikle haçlı yemini edip de o vakte kadar yeminini yerine getirmemiş olanlara baskı yapılmasını da bildiriyordu. Yıllardır körüklenen haçlı ateşi şimdi eyleme dönüştürülmeli ve yeniden büyük bir sefer başlatılmalıydı. Bunun için, aynen Birinci Haçlı Seferi öncesindeki gibi, 1100 ilkbaharında Anse'de, aynı yılın Eylül ayında Valence'de, sonra Limoges'da ve haçlı seferleri döneminin perdesini açan Clermont Konsili'nin beşinci yıldönümü olan 18 Kasım'da Poitiers'de yapılan konsillerle toplumda yeni bir haçlı seferine çıkma heves ve arzusunu doruğuna yükselttiler¹⁵.

Aslında, düzenlenecek bu yeni askerî sefer için Papa Pascalis'in Avrupa'daki krallardan yardım umduğu da bir gerçektir. Fakat Roma kilisesinin Alman imparatoru IV. Heinrich ile arası, eskiden olduğu gibi, çok gergindi. Fransa kralı I. Philipp'in evlilik maceraları yüzünden kilise ile ilişkileri bozuktur. İngiltere kralı II. William Rufus başından beri haçlı konusuna hiç bir ilgi duymamıştı. Onun 1100 yılı Ağustos'undaki ölümünden sonra, Birinci Haçlı Seferi'nin büyük reislerinden birisi olmuş bulunan kardeşi dük II. Robert de la Normandie'nin varlığına rağmen, kendi yerine tahta çıkan oğlu I. Henry de aynı ilgisizliği sürdürmekteydi. İspanya kralı ve şövalyeleri ise, zaten müslüman Arablara karşı daimi savaşı içindeydiler. Bu yüzden Pascalis, çağrısına krallardan müsbet bir karşılık alamadı. Fakat bu olumsuz durum, yeni bir haçlı seferi için toplumda uyanan heyecanı önleyecek derecede önemli olmadı. Tarihçi Guibertus Novigenti'nin belirttiği gibi, Birinci Haçlı Seferi krallar olmadan da başarıya ulaşmıştı. Asıl gereken, menfaatleri Avrupa'da olan ihtiraslı krallar değil, tecrübeli liderlerin idaresinde Doğu'da hizmet görecektir asker ve kolonistlerdir. Gerçekten de 1100 Yılı Haçlı Seferlerine çıkan üç büyük ordu da, Birinci seferdeki gibi kralların yönetiminde değil, dükler, kontlar ve kilise ileri gelenlerinin liderliğinde kuruldu. Birbirinden ayrı bu üç ordu-

14. H. Hagenmeyer, *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*, Innsbruck 1901, s. 175. Pascalis'den bu tarz bir mektup alan Reims başpiskoposu II. Manasses de, Arras piskoposu Lambert'e ve diğer piskoposlarına mektuplar yazarak Papa'nın yeni bir haçlı seferi için askerler toplanması hususundaki emirlerini bildirmişti. Herhalde Fransa'daki diğer başpiskoposlar da aynı şekilde davranmışlardı, krş. Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, VII, s.498 No. 434, s. 501 vd. No.440.

15. Bu konsiller hakkında bk. K.J. Hefele, *Conciliengeschichte*, Freiburg 1873 ², V, s. 234-236; Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, VIII, s. 325 vd. No. 454, s. 376 No. 517. J. Riley-Smith, *The First Crusade and the idea of crusading*, London 1986, s. 126'da (*Chronique de Saint-Maxentii*, s. 172'ye göre) Aquitania dükü IX. Guillaume'un haçı Limoges Konsili'nde kabul ettiğini yazıyor.

nun birincisini Milano başpiskoposu Anselm de Buis'nin idaresindeki Lombardlar, kont Etienne de Blois'nın kumandasındaki Fransızlar ve marşal Konrad'ın idaresindeki Almanlar; ikincisini Nevers kontu II. Guillaume'un kumandasındaki Fransızlar; üçüncüsünü ise Aquitania dükü (ve Poitou kontu) IX.Guillaume'un kumandasındaki Fransızlar ile Bayern herzogu IV. Welf'in idaresindeki Almanlar oluşturdu.

Bu orduların sayısına gelince -sadece bunların değil, bütün haçlı dönemindeki orduların sayısı hakkında belli bir sonuca varmak gayesiyle pek çok çalışma yapılmış ve bir çok fikir ileri sürülmüş ise de -hiçbiri için kesin rakam vermek mümkün olmuyor.Bu hususta kaynakların verdiği bilgiler maalesef birbirine uymamaktadır. Fakat bütün kaynaklar 1101 yılı ordularının sayıca çok büyük olduğunu özenle belirtmişlerdir. Ekkehardus bu sefere çıkan toplam orduların Birinci Haçlı Seferi'ndeki kadar büyük olduğunu söylerken, Guibertus Novigenti de, aynı şekilde, 1101 yılı ordularının Birinci Haçlı Seferi ordularıyla aynı büyüklükte olduğunu yazmıştır. Lombardların 30.000, Konrad'ın idaresindeki Almanların 2000 kişi olduğunu söyleyen Albertus, Kuzey Fransızların sayısını belirtmiyorsa da, İzmit yakınındaki karargâhta toplanan birinci birleşik ordunun (yani Lombard-Alman-Fransız) sayısını 260.000 olarak kaydetmiştir. Albertus ikinci ordu (Nevers kontunun ordusu) için 15.000, Aquitania ve Bayernlilerin oluşturduğu üçüncü ordu için de 160.000 sayısını vermektedir. Böylece onun 1101 yılı haçlı orduları için toplam verdiği sayı 435 .000 kişiyi bulmaktadır. Lombardları 50.000, Aquitania ve Bayernlileri 160.000 kişi olarak gösteren Ekkehardus da, bu orduların toplam sayısı için 300.000 rakamını veriyor. Anna Komnene bahis konusu ettiği yalnızca birinci ordunun 50.000 atlı, 100.000 yaya, toplam 150.000 kişiden oluştuğunu yazmıştır. Ordericus Vitalis ve Urfalı Mateos'a göre ise, sadece Aquitania ordusu 300.000 kişi idi. İbn El-Esîr de, bu orduların toplam sayısını 300.000 olarak verir. Kaynakların birbirinden farklı sayılar kaydetmiş olmaları yüzünden, bu hususta tabiatıyla kesin bir rakam vermek olanaksız görünüyorsa da, biz 1101 yılı haçlı seferlerine katılanların hiç de küçümsenmeyecek sayıda büyük ordular teşkil ettiklerini kabule taraftarız¹⁶

16. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 1, s. 559, terc. Hefe, II, s. 73; Ekkehardus, *RHC occ.*, V, xxii, s. 28; Anna Komnene, *Alexiade*, III, s.36, terc. Sewter, s. 356; Guibertus Novigenti, *RHC occ.*, IV, s. 256; Ordericus Vitalis, V, x, s. 325 ; Urfalı Mateos, CLXXIII, s. 219; İbn el-Esîr, X, s. 300, terc. Özaydın, X, s. 248.

1101 Yılı Haçlı Seferlerinin birinci ordusunu oluşturan grup içinde yola ilk çıkan Lombardlar oldu. Lombardia bölgesi aslında Birinci Haçlı Seferi'ne pek ilgi duymamıştı. Papa'ya karşı çıkan bir merkez durumunda idi. Fakat hareket geliştikçe ve Roma kilisesi ile ilişkiler düzeldikçe, tutum da değişti¹⁷. Milano başpiskoposu Anselm de Buis Papa'nın davetine uydu, haçı kabul ederek hareketin başına geçti ve halkını haçlı seferi için teşvik etti. Onunla beraber bir çok din adamı, kadın ve çocuk sefere katıldı. Dinî sınıfa mensup olmayan Biandrate kontu Albert, kardeşi Guido, yeğeni Otto ile Montebello kontu Hugo ve Parma kontu Albert gibi asil bir çok kişi de askeri birlikleriyle seferde yer aldı. Lombardlar büyük bir ordu halinde 13 Eylül 1100 tarihinde Milano'dan yola çıktılar. Dük Heinrich von Eppenstein'ın izniyle Carinthia (Venedik'in kuzeydoğusunda, şimdiki Karnten) bölgesini aştıktan sonra, Sava nehri boyunca güneye ilerleyerek Macaristan krallığı topraklarını geçip Belgrad'da Bizans sınırına ulaştılar. İmparatorluk birlikleri bunlara refakat ederek Balkanları geçirdi ve sayılarının çokluğu yüzünden gıda temini ve disiplin sorunu sebebiyle bu orduyu grupları ayırarak Trakya bölgesinde muhtelif ordugâhlarda kışlamak üzere yerleştirdi. Ancak Lombardlar bu tedbirlerle bile kontrol altında tutulamayacak kadar çok sayıda ve başlarına buyruk idiler. Bizans imparator Aleksios tarafından kendilerine alışveriş için açık pazarlar sunulduğu halde, etrafı yağmalamaya başladılar; civar köyleri, kasabaları bastılar, tahıl ambarlarına saldırdılar, hayvanları gasbetti, hatta kiliseleri soydular. Lombardların böylesine sorumsuz davranışı üzerine imparator Aleksios bunların derhal İstanbul'a getirilmesini emretti. Olanlardan üzgün fakat aciz Lombard reisleri de, bu emre hemen uydular¹⁸.

Lombard ordusu Mart ayı başında İstanbul'a vardı ve surların dışında Haliç sahili boyunca karargâh kurdu. Lombardlar arkalarından gelmekte olan Fransız ve Alman kuvvetlerini bekleyerek iki ay İstanbul önünde oturdular. Fakat bu süre içinde yine taşkın hareketler yapmaya ve etrafı yağma-

17. Lombardların haçlı seferine ilgi duymaları, ancak papa II. Urbanus'un 24-30 Nisan 1099'daki Roma Konsili'nde kısa süre önce Milano başpiskoposu olmuş bulunan ve kendisini destekleyen Anselm de Buis'den halkını sefere teşvik etmesini istemesiyle başlamıştı. Anselm'in vaazlarıyla Kuzey İtalya'da yavaş yavaş uyanan haçlı ruhu Kudüs'ün zaptı haberiyle hız kazanmış ve halk günün popüler "Ultreja, Ultreja" şarkısını terennüm ederek haçlı yemini etmeye başlamıştı. krş. Cate, s. 346; Riley-Smith, s.124.

18. Lombardların yola çıkış tarihi için bk. Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, VIII, s. 359 vd. No. 500. Albertus (*RHCocc.*, IV, viii, 2, s. 559, terc. Hefe, II, s. 74) imparatorun, haçlılar ülkesinden huzuru bozmadan geçtikleri takdirde, onlara ekmek, şarap, et ve diğer yiyecek maddelerini satın almaları için Rossa (Keşan), Panedos, Rostho (Tekirdağ), Dedamis (Dimetoka), Natura, Salabriis (Silivri), Andronopolis (Edirne) ve Phinepopolis (Filibe) şehirlerini açık pazar ilân ettiğini yazmıştır.

lamaya başladılar.

Bunun üzerine imparator, Birinci Haçlı Seferi ordularına 1097'de yaptığı gibi Lombardları da bir an önce Anadolu tarafına geçirmeye ve İzmit civarındaki karargâhlara yerleştirerek bunların geriden gelen orduları orada beklemelerinin doğru olacağı kararına vardı. Ancak Lombardlar bu emre uymadılar. İmparator kendilerini buna zorlayınca da, silâha sarılıp İstanbul surlarına ve Blakhernae sarayına saldırdılar. Böyle bir davranıştan utanç duyan başpiskopos Anselm, kont Albert ve öteki liderler saldırıyı durdurup adamlarını ordugâha dönmeye razı ettikten sonra imparatorun huzuruna çıkıp olaydan haberdar olmadıklarını söyleyerek suçsuzluklarını yeminlerle teyid edip Aleksios'u yatıştırmaya çalıştılar. Ama Lombardların davranışına son derecede kızmış bulunan Aleksios, yine de Lombard ordusunun derhal Anadolu'ya geçirilmesini ısrarla emretti. Bu emrini de, her zamanki gibi, haçlı reislerine kıymetli hediyeler vererek takviye etti. Anselm dışında hiç kimse bu hediyeleri reddetmedi. Nihayet, Kudüs'den İstanbul'a geri gelmiş ve bir süredir sarayda bulunan Birinci Haçlı Seferi'nin tanınmış reislerinden biri olan Toulouse kontu Raimond'un aracılık çabalarıyla anlaşmaya varıldı ve Paskalya (21 Nisan)'dan birkaç gün sonra Lombard ordusu karşı sahile geçirilerek İzmit ve civarındaki karargâhlara yerleştirildi¹⁹.

Lombardlardan sonra İstanbul'a gelen ordu, Alman imparatoru IV. Heinrich'in marşalı Konrad'ın idaresindeki Almanlar oldu. Ordusunu Bizans topraklarından olaysızca yürütüp İstanbul'a getiren Konrad, Aleksios tarafından iyi kabul gördükten sonra, hemen Anadolu yakasına geçerek İzmit'teki ordugâhta Lombardlarla buluştu²⁰.

Birinci ordunun üçüncü grubunu teşkil eden Kuzey Fransızları, kont Etienne de Blois'nın idaresi altında birleşmişlerdi. Daha önce Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış fakat Antakya önünden kaçarak yurduna geri dönmüş

19. Lombardların İstanbul önünde konaklamaları ve Anadolu yakasına geçirilip İzmit dolaylarındaki karargâhlara yerleştirilmeleri hakkında bk. Albertus, *RHC occ.*, IV, viii, 4-5, s. 561 vd., terc. Hefe, II, s. 75-77; Ekkehardus, *RHC occ.*, V, xxv, s. 31. Albertus (aynı yer) Lombardların şehre saldırısı için de, bunların iki yerden zorla saraya girdiklerini, önce imparatorun akrabası olan bir delikanlıyı sonra da imparatorun sevdiği evcilleştirilmiş aslanlardan birini öldürdüklerini yazmıştır. Ordericus Vitalis (V, x, s. 331) ise olayları birbirine karıştırmakta, imparatorun haçlıların üzerine leoparlarını ve aslanlarını saldırttığını söylemektedir, krş. Runciman, terc. Işıltan, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 16 n. 3 ve Cate, s. 353. Lombardların İstanbul'a gelişi ve Anadolu yakasına geçişi tarihleri için bk. Hagenmeyer, *Chronologie*, ROL, IX, s. 399 No. 535 ve s. 425 No. 562.

20. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 6, 562 vd., terc. Hefe, II, s. 78. Hagenmeyer (*Chronologie* ROL, IX, s. 414 No. 548, Konrad'ın Bayern Herzogu IV. Welf ile birlikte geldiğini söylemekle hataya düşmüştür.

olan Etienne de Blois, haçlı yeminini yerine getirmesi hususunda özellikle hanımı Adele tarafından taziyik edilmekteydi. Nihayet utanç veren bu durumdan kurtulmak üzere, o da düzenlenen yeni haçlı seferine katılmaya karar vermişti. Onun seferini duyan pek çok Fransız şövalyesi, Bourgogne dükü Etienne ve Champagne bölgesinden bir çok önemli şahıs da kendisine katılmıştı. 1101 ilkbaharında ülkesinden ayrılan Etienne de Blois'nın ordusu yolculuğunu İtalya üzerinden yaparak Adriyatik'i aşır Mayıs ayı başında İstanbul'a geldi. Fransızlar İmparator tarafından iyi karşılandıkları gibi, Toulouse kontu Raimond'un İstanbul'da bulunuşuna çok sevindiler. Aleksios haçlı liderlerine Raimond'u yanlarına danışman olarak almalarını tavsiye etti. İmparator iyi niyetinin bir işareti olarak, ayrıca kendi kumandanlarından Tzitas'ı 500 kişilik bir Peçenek birliği ile onların yanına verecekti. Fransız liderler buna pek memnun oldular ve Mayıs ayı içinde orduyu Anadolu'ya geçirip İzmit yakınındaki ordugâhta kendilerini bekleyen Lombard ve Alman birliklerine katıldılar²¹.

Aslında bu haçlı seferinin amacı, Anadolu'dan Suriye'ye inen kara yolunu yeniden açmak ve Kudüs'e ulaşmak olmalıydı. Fakat İstanbul'a geldikleri zaman Birinci Haçlı Seferi'nin en şöhretli kişilerinden biri olan İtalya Normanlarının reisi ve Antakya prinkepsliğinin kurucusu Bohemund'un yaklaşık yedi sekiz ay önce (Ağustos 1100) Danişmendli beyi Gümüştekin tarafından esir edildiğini ve Niksar'da hapiste bulunduğunu öğrenen Lombardlar, hem Bohemund'u esaretten kurtarmak hem de o bölgeleri zaptetmek umuduna kapılarak, Kudüs'e yürüyüş plânını değiştirmişlerdi. Lombardlar bu yeni yürüyüş plânı ile, belki de Birinci Haçlı Seferi sonunda Urfa ve Antakya'da kurulmuş olan haçlı devletleri gibi, kendilerinin de Anadolu'da yeni yerler ele geçirmek ve hâkimiyetler kurmak imkânını bulacaklarına inanmış olmalıdırlar. Çünkü Anna Komnene, Lombardların doğruya doğru başka bir yoldan yürümeyi ve Chorosan (Horasan)'a ilerleyip burasını zaptetmeyi kararlaştırdıklarını açıkça belirtirken, Albertus da, Lombardların Birinci Haçlı Seferi'nde Godefroi ve Bohemund'un takip ettikleri yolu bir kenara bırakıp Paphlagonia bölgesinden dağlar-vadiler aşarak geçen yola yöneldiklerini, Bohemund'u kurtardıktan sonra hatta Bağdad'a kadar ilerleyerek burasını da zaptetmeyi akıllarına koymuş olduklarını kaydetmiştir²². Neticede imparator Aleksios ile kont Raimond ve Etienne de

21. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV. viii, 6-7, s. 562 vd., terc. Hefe le, II, s. 78; Ordericus Vitalis, V, x, s. 325. Etienne de Blois'nın 1097 ve 1101 haçlı seferlerindeki rolü ve faaliyetleri için ayrıca bk. J. Brundage, "An Errant Crusader: Stephen of Blois", *Traditio*, XVI (1960), s. 380-395; P. Rousset, "Etienne de Blois, croisé fuyard et martyr", *Genava*, n.s., XI (1963), s. 183-195. İmparatorun Fransızlara rehberlik edecek Peçenek birliği vermesi, Anna Komnene (*Alexiade*, III, s. 37, terc. Sewter, s. 356) tarafından kaydedilmiştir.

22. Bk. Albertus Aquensis, aynı yer; Anna Komnene, aynı yer. Lombardlar, Bohemund'un Danişmendli beyi tarafından esir edildiğini yola çıkmadan önce duymuş olamazlar. Kaynakların pek açık olmayan ifadesinden anlaşıldığına göre, İstanbul'da bu

Blois'nın, bu düşüncenin çok saçma olduğunu söyleyerek, onları caydırma-ya uğraşmaları sonuçsuz kalmış, Lombardlar kararlarından dönmemişler, Fransız ve Almanlar da onlarla birlikte hareketi kabul etmişlerdi²³.

1101 Yılı Haçlı Seferlerinin birleşik birinci ordusu İzmit civarındaki karargâhlarda ve Kivetot (Yalova yakınında) 'ta toplandığı sırada, Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan'ın Batı'dan kopup gelen bu yeni tehlike karşısında, Birinci Haçlı Seferi'nin vuku bulduğu dört yıl öncesine (1097) nazaran daha güçlenmiş bir durumda olduğu anlaşılıyor. Çünkü olayların bundan sonraki gelişmesi, bu düşüncemizin doğruluğunu kanıtlayacak bir nitelik taşır. Geriye doğru baktığımızda Türkiye Selçuklu devletinin kurucusu olan babası Süleymanşah'ın 1086'da ölümünden ancak altı buçuk yıl sonra -Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın ölümünü (20 Kasım 1092) müteakip- İsfahan'dan 1093 yılı başlarında dönebildiği başkenti İznik'de Kılıç Arslan'ın büyük bir gayret ve faaliyet göstererek hem Bizans imparatoru Aleksios, hem de babasının ölümüyle meydana gelen otorite boşluğundan yararlanarak Selçuklu hâkimiyetinden ayrılmış olan yerel beylerle giriştiği mücadele sonunda yeniden devletin bütünlüğünü kurmayı başardığını görmekteyiz. Fakat 1097 yılında Anadolu'yu çiğneyip geçen Birinci Haçlı Seferi orduları onun başarılarını olumsuz yönde etkilemiş, sadece başkent İznik'in kaybedilmesi (19 Haziran 1097) değil, Marmara, Karadeniz ve Ege kıyılarına kadar ulaşan fetihlerin de durması, hatta Türklerin bu sahil bölgelerinden Orta Anadolu'ya kadar geri çekilmesi sonucunu doğurmuştu. Ancak görünüşteki bu olumsuz durum, Selçukluların Orta Anadolu'da bütünleşerek belki de ümit edilenden daha çabuk bir sürede kendilerini toparlamalarına sebep olmuştu. Bu açıdan ele alındığında, 1097 haçlı seferinin verdiği zarar ölümcül olmamış, sadece devletin gelişme sürecini geciktirmekle sınırlı kalmıştı. İznik yerine Konya başkent yapılmış, Anadolu'nun kalbinde köklü bir yerleşme ve gelişme gerçekleşmeye başlamış-

haberi duyduktan sonra, Suriye yoluyla Kudüs'e gitmek yerine Doğu Anadolu'ya yürümek fikrinin daha cazip olduğu kararına varmış olmalıdırlar. Böylece Bohemund'u esaretten kurtarmak bahanesiyle, onlar da -Urfa ve Antakya örneğine uygun- Türklerin elinden alacakları Anadolu'daki topraklar üzerinde kendilerine hâkimiyet sahaları temin edebilecekleri düşüncesindeydiler.

23. Yukarıdaki notta belirttiğimiz gibi, Doğu Anadolu'ya yürümek ve Türklerin elinden alacakları topraklarda yerleşmek fikri sadece Lombardlara değil, Fransız ve Almanlara da cazip gelmiş olmalıdır; çünkü Lombardların Doğu Anadolu'ya, Niksar üzerine yürümek istemelerinin gerçekten saçma olduğuna ve neticesinin tehlikeler doğuracağına inanmış olsalardı, pekâlâ İzmit ve Kivetot'taki karargâhlarda kalıp geriden gelen haçlı ordularını bekleyebilirlerdi. Runciman ("The Crusades of 1101", s.6'da) "Fransızlar orduyu bölmektense, çaresiz Lombardlarla birlikte hareketi kabul ettiler" diye yazmış, fakat herhalde bu şekilde bir açıklamanın doğruluğundan tereddüde düşerek, daha sonra yazdığı *A History of the Crusades* (terc. Işıltan, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 18) adlı eserinde bu cümleyi çıkarmış, ancak bu hususta hiç bir yorum yapmamıştır.

tı. 1097 haçlı seferi sırasında Türkiye Selçukluları kadar hırpalanmayan Danişmendli beyliği ise aynı yıllar içinde Sivas, Tokat, Amasya bölgesinde hâkimiyetini güçlendirmişti. Yanyana büyümekte olan bu iki komşu Türk devleti arasında bir hâkimiyet mücadelesinin başlaması, tabiatıyla çok doğaldı. Bununla beraber sonraki yıllarda şiddetlenecek olan Selçuklu-Danişmendli mücadelesi, hiç değilse 1101 yılında iki Türk hükümdarının birleşmesini engelleyecek bir mahiyet arzetmiyordu. Zira aşağıda değinileceği üzere, Danişmendli beyi Gümüştekin haçlı tehlikesini öğrenir öğrenmez sultan Kılıç Arslan ile müşterek düşmana karşı işbirliği yapmayı derhal kabul etmişti. Şu halde, 1101 yılı haçlı seferleri başladığında Türkiye Selçuklu devleti gerek Bizans, gerekse doğu sınırlarındaki Türk beyleri ile ilişkilerini iyi şekilde yürütme çabası içinde olup, siyasi gücünü kuvvetlendirmeye çalışan bir görünüş sergilemekteydi.

Lombard, Fransız ve Almanlardan oluşan 1101 yılının birinci haçlı ordusu 3 Haziran'da İzmit ve Kivetot'tan hareket ederek, vermiş oldukları karar doğrultusunda, Niksar'a gitmek üzere yola koyuldu. Anna Komnene ve Albertus'un ifadelerinden, bunların Birinci Haçlı Seferi ordularının geçtiği yolu bırakıp, "Hacılar Yolu" adıyla bilinen ve İznik-Osmaneli-Gölpazarı-Nallıhan-Ayaş üzerinden Ankara'ya ulaşan yolu takip ettikleri anlaşıyor²⁴. Aslında bu yol, Eskişehir ovasından Ankara'ya giden yola nazaran aşılması zor dağlar arasından ve vadiler içinden geçmekteydi. Ancak Bizans kumandanı Tzitas, herhalde Eskişehir civarının Türklerin elinde bulunuşu yüzünden bu bölgeye girmeyip, aşılması zor da olsa, daha kuzeyden Paphlagonia dağları arasından geçen fakat Bizans sınırları içinde kalan yoldan ilerlemeyi uygun görmüştü²⁵. Tabiatıyla bölgeyi hiç tanımayan haçlıların yol seçimi konusunda söyleyecek herhangi bir sözü olamazdı; onlar sadece kendilerine kılavuzluk yapan Bizans kumandanı Tzitas'ın kararına uymuş olmalıdırlar.

24. Bk. Anna Komnene, *Alexiade*, III, s.37, terc. Sewter, s.356; Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, VIII, 7, s.563, terc. Hefele, II, s.78 vd. İzmit'ten yola çıkış tarihi için krş. Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, IX, s.437 No. 573. Runciman (*Haçlı Seferleri Tarihi*, terc. Işıltan, II, s.17) bu ordunun Dorylaion üzerinden Ankara'ya gittiğini yazmakla hataya düşmüştür. "Hacılar Yolu" hakkında geniş bilgi için bk. W.M. Ramsay, terc. M. Pektaş *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul 1960, s. 215 vd, 266; K. Belke ve M. Restle, *Tabula Imperii Byzantini 4, Galatien und Lykaonien*, Wien 1984, s. 95 vd., 104; D. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc. I: The Pilgrim's Road (Roma çağında Küçük Asya'daki yollar ve mil taşları, Fasikül I: Hacı Yolu)*, British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph No. 3, BAR International Series 105, Ankara 1981, s. 18-21.

25. Albertus (*RHC occ.*, IV, VIII, 8, s. 564, terc. Hefele, II, s.80)'un, haçlıların Ankara'ya kadar yürüdükleri bölgeden mutluluk içinde ve halk tarafından iyi muamele görerek geçtiklerini yazması, bu bölgenin Türklerin müdahalede bulunamadıkları Bizans hâkimiyetindeki topraklar olduğunu gösterir.

Sultan I. Kılıç Arslan'ın ise bu arada, olayların akışından da görüleceği üzere, yeni ve büyük bir haçlı ordusunun İstanbul'a gelişinden ve bunların Anadolu'daki yürüyüş konusunda aldıkları karardan tam zamanında haberdar olduğu anlaşılıyor. Ancak onun böylesine büyük bir orduya karşı sadece kendi kuvvetleriyle savaşması mümkün değildi. Şüphesiz dört yıl önce haçlılarla Eskişehir yakınında giriştiği mücadelede düştüğü zor durumu da unutmamıştı. Ayrıca bu kez haçlıların hedefinin yalnızca Selçuklu değil Danişmendli ülkesini de içine aldığı açıkça ortadaydı. Bu durumda sultanın derhal Danişmendli beyine haber gönderip onu yeni haçlı tehlikesine karşı uyardığı anlaşılıyor. Zira büyük bir endişeye kapılan Danişmendli Gümüştekin'in müşterek düşmana karşı hemen sultan ile anlaşıp Selçuklu ordusuyla birleşmek üzere harekete geçmesi, haçlılarla daha çatışma başlamadan önce iki Türk hükümdarı arasındaki haberleşmeyi ve anlaşmayı açıklar niteliktedir. Ayrıca, daha sonra haçlılarla vuku bulacak meydan savaşında Haleb ve Harran birliklerinin de bulunduğu göz önüne alınacak olursa, I.Kılıç Arslan'ın Haleb meliki Rıdvan'dan, Harran emiri Karaca'dan ve herhalde diğer Türk beylerinden de önceden yardım istemiş olduğunu düşünmek doğru olur. Haçlıların saldırısına uğramamış bölgelerin emirleri belki de olaya gereken önemi vermemişlerdi. Fakat gerek Rıdvan, gerekse Karaca dört yıldan beri haçlıların tehdidine tanık olmuş bulunuyorlardı. Bu sebeple sultan I. Kılıç Arslan'ın yardım isteğinin önemini kavramış olmalıydılar. Esasen Albertus'un bu haçlı ordusunun Merzifon yakınında hezimete uğradıktan sonra Sinop istikametinde kaçarken onları kovalayan Kılıç Arslan'ın kuvvetleri arasında Seruc'dan Belek'in de bulunduğunu kaydetmesi, sultanın Türk beylerinden yardım istemiş olduğu gerçeğini doğrular²⁶. Aslında Birinci Haçlı Seferi'nin başarısı, ancak Anadolu hükümdarları ve Büyük Selçuklu sultanı ile yerel emirler arasındaki anlaşmazlıklar sayesinde gerçekleşebilmişti. Şimdi Anadolu'nun Türk hükümdarları birleşince ve bunlar diğer Türk beyleri tarafından da desteklenince, haçlı saldırısının da kaderi değişiyordu.

İzmit'ten yola çıkan haçlılar üç hafta süren yolculuktan sonra 23 Haziran'da Ankara önüne geldiler²⁷. Ankara kalesi aslında sultan I. Kılıç Arslan'a bağlı bir garnizon tarafından korunmaktaydı. Fakat Albertus'un An-

26. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 23, s. 573, terc. Hefe, II, s. 98. Urfalı Mateos (CLXXIII, s. 218) Frankların geldiğini duyunca Kılıç Arslan'ın Niksar emiri Danişmend'e ve diğer beylere durumu haber veren mektuplar gönderdiğini yazmaktadır. Aksarâyî (s. 28, terc. s. 38) de, Danişmend'in Kılıç Arslan ve diğer Türk beylerine adam gönderip ittifak teklif ettiğini kaydetmekle, bu iki hükümdar arasındaki haberleşmeyi doğrular. Ayrıca o, Kılıç Arslan'ın emrinde her taraftan gelen beylerin idaresinde 40.000 kişilik bir ordu toplandığını da yazmıştır.

27. Tarih için bk. Hagenmeyer, *Chronologie*, ROL, IX, s. 442 No. 579.

kara'nın zaptı hakkında verdiği bilgiden, burasının haçlılar tarafından ele geçirilip temellerine kadar yıkıldıktan sonra Bizans imparatorunun adamına teslim edildiği anlaşıyorsa da, onun haçlıların şehir önüne geldikleri aynı gün tek bir hücumla kaleyi zaptedip içindeki 200 kişilik garnizonu kılıçtan geçirdiklerini ve sadece gecenin karanlığından faydalanıp saklanan 6 kişinin kurtulduğunu söylemesi²⁸, daha sonra Akşehir, Konya ve İsnil'de örneklerini göreceğimiz gibi Ankara'nın da Kılıç Arslan'ın uyguladığı stratejiye uygun olarak haçlı ordusunun gelişinden önce Türkler tarafından boşatılmış ve ancak garnizonun değil de, geride kalmış az sayıdaki insanın öldürülmüş olduğunu düşündürüyor. Esasen Ankara'nın zaptını bir sürpriz olarak nitelendiren Anna Komnene de²⁹, bu ifadesiyle kalenin ciddi bir savunma ile karşılaşmadan ele geçirilmiş olmasından dolayı duyduğu şaşkınlığı belirtmekte ve bu suretle düşüncemizi doğrular görünmektedir.

Haçlı ordusu iki gün Ankara'da dinlendikten sonra 25 Haziran'da buradan kuzeye dönerek Çankırı'ya doğru yürüyüşe geçti. Aslında Ankara'dan Amasya ve Niksar'a ana yol, Yahşihan-Kırıkkale-Çorum üzerinden gitmekteydi ve yürüyüş koşulları bakımından daha rahattı³⁰. Fakat bu yolun Türklerin yoğun olarak yerleştiği bölgelerin içinden veya yakınından geçtiğini, bu yüzden de daha tehlikeli olduğunu düşünen Bizans kumandanı Tzitas, bu defa da haçlı ordusunun Çankırı üzerinden kuzeye Bizans'a ait bulunan bölgeye yönelip belki de Tosya'dan doğuya giden yolu kullanarak Amasya'ya ulaşmasının daha doğru olacağını önermiş olmalıdır. Herhalde Tzitas'a, mümkün olduğunca Bizans arazisinden yürüyerek Amasya'ya yaklaşmak daha güvenceli görünmüştü. Sonuçta haçlılar Çankırı yolunu tuttular, fakat bir anda zorluklar başlayıverdi. Çünkü haçlıların yürüyüşünü dikkatle gözlemekte olduğu anlaşılan Kılıç Arslan, onlardan önce bu bölgeye gelmiş olup haçlı ordusunun önü sıra geri çekilirken bütün araziye tahrip etmiş bulunuyordu. Bu sebeple bir hafta sonra, 2 Temmuz'da Çankırı'ya ulaşabilen haçlılar yol boyunca yiyecek sıkıntısı çektiler. Üstelik buraya vardıklarında Türk kuvvetlerinin tümüyle Çankırı'da toplanmış olduğunu, kalenin de zaptolunamayacak kadar güçlü bir şekilde savunulduğunu gördüler ve çaresizliklerini civarı yağmalamak, tarlaları yakmakla gidermeye çalıştılar³¹.

28. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, vni, 8, s. 564, terc. Hefe, II, s. 80. Aksarâyî (aynı yer)'nin kaydına göre, bu sırada Ankara müslümanların elinde olup Alp Arslan'ın soyundan gelen bir beye ait bulunmaktaydı.

29. Anna Komnene, *Alexiade*, III, s. 37, terc. Sewter, s. 356.

30. Krş. Ramsay, *ayn. esr.*, s. 283 vdd.; Belke-Restle, *Tabula Imperii Byzantini* 4, s. 104 vd., 229 vd.

31. Bk. Albertus Aquensis, aynı yer. İbn el-Esîr (X, s. 300, terc. s. 248) haçlıların Ankara'yı işgal ettikten sonra, İsmail b. Danişmend'in elinde bulunan başka bir kalenin üzerine

Albertus'un durumu bu şekilde tasviri, Kılıç Arslan'ın Çankırı'ya kadar haçlıların ilerleyişine ciddi bir müdahalede bulunmamış olduğunu gösteriyor. Gerçekten de onun kendi birliklerinden sayıca çok fazla bir ordu ile hemen savaşa tutuşması beklenemezdi. Ancak bütün Türk kuvvetleri birleştikten sonra haçlılarla mücadeleye girişmek mümkün olabilirdi. Ancak Çankırı'da toplanan Türk kuvvetlerinin de haçlı ordusuna oranla sayı bakımından çok az olduğu anlaşıyor³². Bu durumda yine de haçlılara karşı hemen savaşa girilemezdi. Bu muazzam ordu önce gerilla taktiği ile yıpratılmalı idi. Bunun için de Türklerin kesin bir savaşa tutuşmadan önce, haçlıların sadece yürüyüş koşullarını zorlaştırmak, hareket halindeki ordunun öncü ve artçı birliklerine hücumlarla zarar vermek, keşif görevi ile veya yiyecek bulmak üzere ana ordudan ayrılanlara saldırmak suretiyle, bunların gücünü mümkün olduğunca kırmak yoluna gittiği görülüyor. Nitekim Albertus haçlılar Çankırı'da durmaksızın dağınık şekilde yola koyulur koyulmaz, Türklerin daha ilk günden bunları yakından takibe ve geride kalanları oklarına hedef etmeye başladıklarını yazmıştır³³.

Çankırı'dan sonraki yolculuğu eserinde ayrıntılı bir şekilde anlatan Albertus'un kaydına göre³⁴, haçlılar Türkler tarafından devamlı olarak rahatsız edilmeye başlanınca, liderler yürüyüş sırasında ordunun güvenliğini sağlayabilmek gayesiyle 700 Fransız şövalyesini öncü, 700 Lombard şövalyesini de geriden gelen yayaaları korumak üzere artçı birliği olarak yerleştirmişlerdi³⁵. Ancak Türkler ordunun gerisini sadece küçük bir artçı birliğin koruduğunu farkedince, bu grubun üzerine 500 kişilik bir kuvvetle aniden hücum ettiler. Bu hücum karşısında dehşete düşen Lombard şövalyeleri paniğe kapılıp çil yavrusu gibi dağıldılar ve pek çok yaya haçlıyı Türk kılıçları altında ölüme terk ettiler. Bu haber ertesi sabah ana ordunun karargâhına ulaşınca, herkesde hem büyük üzüntü, hem de Lombardların korkaklığına karşı öfke uyandırdı. Bu olay üzerine liderler toplanarak ordunun gerisinde sırayla nöbet tutmayı kararlaştırdılar. Önce Bourgogne dükü Etien-

yürüyüp burasını kuşattıklarını yazmıştır. Kaynaklarda bu haçlı ordusunun yolu üzerinde sadece iki kalenin (Ankara ve Çankırı) adı verildiği ve Ankara'nın da işgal edilmiş bulunduğu göz önüne alınırsa, İsmail b. Danişmend'in elinde bulunan kale Çankırı olmalıdır. Haçlıların Çankırı'ya varış tarihi için bk. Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, IX. s. 447 No. 583.

32. Albertus bu haçlı ordusunun 260.000 kişiden oluştuğunu söylerken (bk. yukarıda s. 8) bütün Türk ordusunun sayısını 20.000 olarak belirtir (bk. aşağıda s. 18). İbn El-Esir (aynı yer)'in "İbn Danişmend haçlılara puslu kurup sonra savaşa girdi" şeklindeki kaydı da kanaatimizce Türklerin haçlılarla hemen savaşa girmek yerine önce gerilla taktiği uygulama yoluna gittiklerini ima eden bir ifade olarak düşünülebilir.

33. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 9, s. 565, terc. Hefe, II, s. 81.

34. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 9-10, s. 564-66, terc. Hefe, II, s. 80-82.

35. Runciman (*ayn. esr.*, s. 19) Lombardları yanlış olarak öncü birliği olarak göstermek ve bu çatışma olayını hatalı tasvir etmektedir.

ne, sonra kont Raimond görevi üstlendiler. Bourgogne dükünün 500 zırhlı şövalye ile nöbet tuttuğu sırada herhangi bir olay olmadı. Fakat Raimond ordunun gerisinde bulunurken aralıksız tekrarlanan Türk saldırılarına maruz kalıp öylesine bunaldı ki, yedi atlı göndererek yedi mil önde yürüyen ana ordudan yardım istemeye mecbur kaldı ve süratle yetişen 10.000 kişilik yardım birliği sayesinde arka arkaya hücum tazeleyen küçük Türk kuvvetini sonunda dağlık araziye geri çekilmeye zorlayabildi. Bu durum ise haçlı liderlerini ordunun dağınık şekilde yürümekten vazgeçip birbirine kenetlenmesinin ve bir bütün halinde ilerlemesinin güvenlik açısından daha yararlı olacağı kararını vermeye sevketti.

Bu arada, Çankırı'dan sonra karşılaşılan zorlukların haçlı ordusu içinde huzursuzluğa ve yürüyüş için bu güzergâhın seçilmesine karar verenlere karşı kızgınlığın doğmasına sebebiyet verdiği anlaşıyor. Çünkü Albertus'un ifadesinden, haçlıların Çankırı'dan sonra -kendisinin adını bilmediği bir çok hristiyan kasaba ve kaleden geçerek - zor koşullar altında yollarına devam ettikleri, bu sıkıntılara ise Türklerle anlaşmış ve kendilerini buralara sürüklemiş olan imparatorun askerlerinin ve Raimond'un sebep olduğuna inanarak, bu kişileri hatta ihanetle suçladıkları anlamı çıkıyor³⁶. Fakat bu suçlama hiç de inandırıcı değildir. Aslında, yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, Ankara'dan doğuya doğru Kırıkkale üzerinden ilerleyen ve sonra kuzeye dönüp Çorum'dan geçerek Amasya'ya ulaşan bir anayol mevcuttu³⁷. Herhalde haçlılar arasında yürüyüş bakımından o yolun kendilerine daha rahat imkânlar sağlayabileceği söylentileri dolaşıyordu. Ancak yine yukarıda değindiğimiz gibi, bu yolun Türklerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerden geçtiği için daha fazla tehlikeler arzedebileceğini ileri sürmüş olması mümkün görünen Bizans kumandanı Tzitas ile onunla aynı görüşü paylaşan Raimond, Ankara'dan kuzeye Bizans'ın elinde bulunan Karadeniz bölgesine çıkmanın ve oradan doğuya ilerlemenin herhalde daha emin olacağını düşünmüşlerdi. Fakat Çankırı'dan sonra hemen Türk saldırılarının başlaması yanında, arazinin zor koşulları ve üstelik çekilen açlık sıkıntısı, şüphesiz haçlıları bu yolu seçmiş olanlara karşı öfkelen-dirmiş, hatta o kişileri Türklerle anlaşmış göstererek ihanetle suçlamaya kadar götürmüş olmalıdır³⁸.

36. Albertus Aquensis, aynı yer. Haçlılar, güya Türklerden hediyeler ve yiyecek maddeleri almış olan Raimond ve Tzitas'ın kendilerini kasten bu çorak ve ıssız bölgeye getirdiklerine inanmakta ve Tzitas'ın şahsında imparator Aleksios'u suçlamaktaydılar. Esasen haçlılar sadece 1101 yılında değil, bütün haçlı seferleri döneminde ne zaman bir zorlukla karşılaşsalar veya bir başarısızlığa uğrasalar, bunun suçunu her zaman Bizans imparatoruna yüklemişlerdir.

37. Krş. yukarıda n. 30.

38. Raimond ve imparatoru hedef alan bu suçlamalar, şüphesiz seferin başarısızlığa uğramasından sonra çıkarılmıştır. Çünkü imparator Aleksios Lombardları Niksar üzerine

Türk hücumlarından korunmak amacıyla liderlerin bir bütün halinde ilerlemek hususunda verdikleri karara uyan haçlılar, bundan sonra 14 gün boyunca yollarına birbirlerinden ayrılmadan devam ettiler. Fakat gün geçtikçe yiyecek sıkıntısı arttığı gibi, yolları da çıplak arazi ve dağlar arasına düştü. Türkler tarafından tahrip edilmiş bölgede haçlılar paraları olmasına rağmen alışveriş yapacak hiçbir pazar yeri bulamadılar. Ancak İzmit ve Kivetot'tan arabalarına yiyecek yüklemiş zenginler karınlarını doyurabilmekteydiler. Bu yüzden geriye kalanlar 200, 300, 500 kişilik gruplar halinde yiyecek bulmak maksadıyla yeniden etrafa yayılmaya başladılar. Albertus bu arada 1.000 kişilik bir yaya grubun Constamne³⁹ civarında yiyecek aradıklarını, buldukları arpa başaklarını pişirip yemek için ateş yaktıklarını fakat ateşin dumanlarını gören Türkler tarafından farkedilerek bu vadide kısırıldıklarını ve Türklerin çıkardıkları yangından kaçamayarak feci şekilde öldüklerini belirtmekte, bu haberin haçlı karargâhında duyulunca dehşet ve korku yarattığını, haçlıların daha aynı gün bir araya toplanıp hemen yola koyulduklarını ve altı gün boyunca hiç ara vermeden yürüdükten sonra vardıkları ovada Türk ordusunun hücumuna uğradıklarını anlatmaktadır⁴⁰. Albertus'un verdiği bilgiden, her ne kadar 1.000 kişilik haçlı grubunun Türkler tarafından öldürüldüğü -Constamne şehri yakınındaki- yerin kesin olarak tesbiti müşkül görünüyorsa da, onun kaydını Anna Komnene'nin rivayeti ile birlikte düşündüğümüzde, olayın haçlıların Kızılırmak nehrini geçtikten sonraki bir yerde vuku bulduğunu kabul edebiliriz. Şöyle ki, Anna Komnene haçlıların Kızılırmak nehrini geçtikten sonra, kendileri de hristiyan olmalarına rağmen, Bizans'a ait bir hristiyan köyünün - sadece kutsal giysiler giyinmiş, ellerinde İncil ve haçlar

yürümeye teşvik etmemiş, tam aksine Türklerin hâkimiyetinde bulunan bölgelere girmenin ne büyük tehlikeler doğuracağını söyleyerek Lombardları bu fikirlerinden vazgeçirmeye çalışmıştı. Ayrıca haçlıların yanında sefere katılan Bizans refakat birliğinin kumandanı Tzitas da, büyük bir ihtimalle imparatorun tavsiyesine uyarak, ordunun mümkün olduğunca Bizans arazisinden ilerlemesine gayret etmişti.

39. Michaud (*Histoire des Croisades*, I, s. 264), Albertus (*RHC occ.*, IV, viii, 12, s. 566, terc. Hefe, II, s. 83)'un "Constamne" şeklinde kaydettiği yer adının Kastamonu'ya tekabül ettiğini söyler. Onun bu teşhisi doğru olmalıdır. Ancak Albertus'un "haçlı ordusundan ayrılan bir grubun Constamne (Kastamonu) civarında yiyecek aradığını" yazmış olması, Runciman (*ayn.esr.*, II, s. 19) ve Cate (s. 355) tarafından bütün haçlı ordusunun Kastamonu yakınına kadar geldiği şeklinde yorumlanmaktadır. Biz, Kastamonu'nun haçlı ordusunun yürüyüş yolu üzerinden çok uzak olduğuna ve haçlıların o tarafa gitmediklerin ancak bölgede en tanınmış şehir olduğu için, Kastamonu'nun belki de haçlıların aklında kalan tek isim olduğuna inanıyoruz. Ayrıca Constamne civarında vuku bulduğu kaydedilen olayın, Kızılırmak nehrinin doğusunda cereyan etmiş olabileceğini düşünüyoruz. Fakat kaynak verilerinin yetersizliği yüzünden, hiç değilse bugün için, bu haçlı ordusunun yürüyüş yolu hakkında ileri sürülecek her türlü iddia kesin olmaktan uzak kalmaktadır. Konunun aydınlığa kavuşması için bölgede arkeolojik çalışmalar yapılması şarttır.

40. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 12-13, s. 567, terc. Hefe, II, s. 84.

taşıyarak kendilerini karşılayan din adamlarını değil- bütün halkını insanlık dışı bir vahşetle öldürdüklerini, sonra da onları kafalarından silip atarak Amasya'ya doğru yürüyüşlerine devam ettiklerini, fakat savaş sanatında hünerli Türklerin haçlıların yolları üzerindeki bütün köyleri işgal ederek yiyecek herşeyi yaktıklarını, sonra da onlara saldırdıklarını yazmıştır⁴¹. Öyleyse Albertus'un kaydetmiş olduğu Türklerin Constamne şehri yakınındaki saldırısı, haçlıların hristiyan köyünü kılıçtan geçirmesinden sonraki, fakat hiç durmadan devam eden altı günlük yürüyüşten önceki bir yere ve tarihe isabet etmelidir. Bu da bize, olayın, Kızılırmak nehrinin doğusunda ve haçlıların Kılıç Arslan emrindeki Türk ordusunun hücumuna uğradığı ovoidan en az yedi gün⁴² önceki bir uzaklıkta cereyan ettiğini göstermektedir.

Kaynaklarımızın verdikleri bilgilerden, haçlıların bu ovada kendi istekleriyle değil, vuku bulan Türk taarruzundan dolayı mecburen durmak zorunda kalmış oldukları anlaşılıyor⁴³. Sonuçta İzmit ve Kivetot'tan Niksar'a gitmek üzere yola çıkmış bulunan Lombard-Fransız-Alman birleşik haçlı ordusunun Anadolu'da doğuya doğru ilerlediği son nokta burası oldu. Çünkü gerek Anna gerekse Albertus, Türklerin haçlıları savaşa burada zorladığını ve büyük bir hezimete uğrayan haçlılardan çoğunun burada öldüğünü, sadece Karadeniz sahilindeki Bizans şehirleri Sinop ve Bafra'ya kaçabilenlerin canlarını kurtardıklarını yazmaları, seferin bu ovada son bulduğunu belirtmektedir. Ovanın yerini elimizdeki kaynak verilerinin yetersizliği yüzünden her ne kadar kesin olarak tesbit edemiyorsak da, Albertus'un haçlı ordusunun duruşundan sonraki gün Konrad'ın idaresindeki Almanların Merzifon şehri civarında yiyecek aramaya çıktıklarını söylemesinden, burasının Merzifon'a yakın bir yer olduğunu kabul etmek mümkündür⁴⁴.

41. Anna Komnene, aynı yer.

42. Bu haçlı ordusunun Merzifon yakınındaki ovaya 2 Ağustos cuma günü vardığı ve haçlıların Constamne civarındaki olayı haber aldıkları gün yola çıkıp altı gün boyunca hiç durmadan bu ovaya kadar yürüdükleri göz önüne alınırsa, haçlı ordusunun 28 Temmuz'da yola çıktığı ve buna göre de Constamne olayının en geç 27 Temmuz'da cereyan etmiş olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Ayrıca bu olayın vuku bulduğu tarihte haçlı ordusunun Merzifon'dan pek uzakta olmadığı da, yine Albertus (aynı yer) 'un ifadesinden anlaşılmaktadır. O, yangında ölenlere dair korkunç haber ordugâhta yayılınca, bütün liderler dehşete düştüler. Herkes birbirine kenetlenerek daha o gün yola koyulup altı gün boyunca yürüdü. Fakat şövalyelere nazaran yayalar yavaş yürüdüklerinden, şövalyeler de onları her türlü tehlikeye karşı korumak istediklerinden, yürüyüş çok yavaş oldu" demektedir. Buna göre, zor şartlar altında uzun süre yürümüş bu yorgun ordunun, normal yürüyüş hızından daha yavaş hareket ettiğini ve Constamne olayının vuku bulduğu sırada Merzifon yakınındaki ovoidan ancak 3-4 günlük mesafedeki bir yerde bulunduğunu kabul edebiliriz.

43. Gerek Albertus (aynı yer) 'un gerekse Anna Komnene (aynı yer) nin ifadeleri haçlıların yürüyüş halinde bulunduğu sırada birdenbire Türk ordusu ile karşılaştığı şeklindedir.

44. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 14, s. 567 vd., terc. Hefele, II, s. 85 vd. Anna Komnene (aynı yer) haçlıların Türk ordusu ile karşılaştığı ve savaştığı ovayı, sadece "Amasya bölgesinde bir yer" olarak vermiştir.

Albertus'a göre haçlılar altı günlük yürüyüşten sonra, Paphlagonia dağlarını aşarak (2 Ağustos) cuma günü bir ovaya vardıklarında, öğleden sonra saat üç sularında⁴⁵ birdenbire Kılıç Arslan, Gümüştekin, Rıdvan⁴⁶ ve Karaca'nın kumandasındaki 20.000 atlıdan müteşekkil Türk ordusunun ovanın etrafını saran tepelerden savaş naraları atarak dolu dizgin indiğini gördüler. Sultan Kılıç Arslan bir aydan beri zor koşullar altında ilerleyen haçlı ordusunun artık güçten düştüğünü anlayarak, bunlarla savaş için bu ovanın en uygun yer olduğu kararına varmış ve dolayısıyla ordusunu, haçlılar girer girmez hücumla geçmek üzere ovayı kuşatan tepelere yerleştirmiş olmalıdır. Haçlılar Türk atlılarının yıldırım hızıyla üzerlerine geldiğini görünce, bu hücumla karşı kendilerini savunmak için derhal toplanıp bir kamp oluşturdular. Kampın çevresini arabalarıyla ve her türlü eşya yığarak siper haline soktular. Kendileri de bu siperin gerisinde sıkı saflar halinde dizildiler. Türkler süratle bu kampın etrafını sardı; Türk binicileri kampın çevresinde rüzgâr gibi at koşturuyor ve haçlıları ok yağmuruna tutuyorlardı. Fakat sayıları kendilerinden en az on kat fazla olan haçlı ordusunu bir çırpıda dağıtmak mümkün olmadı. Türk ordusu haçlıların sıkıca kurdukları safları yaramadı ve akşam olurken geri çekildi. Haçlılar ise yeni bir hücumla uğramak korkusuyla ordugâhın etrafına gözcüler yerleştirerek, bütün geceyi tedirgin ve tetikte geçirdiler.

Ertesi gün, 3 Ağustos cumartesi sabahı Konrad ve yeğeni Bruno 3.000 kişilik Alman birliğiyle kamptan ayrılp yiyecek aramak üzere Merzifon şehrine doğru ilerledi. Almanlar haçlı kampından 4-5 km. uzakta Türklere ait her türlü yiyecek ve eşya ile dolu bir kaleye rastladılar. Aslında savunmasız bırakılmış bu kalenin bir Türk tuzağı olacağını farketmediler; çok açtılar ve iyi bir ganimet ele geçirmişlerdi. Kalenin içinde buldukları bütün gıda maddelerini ve eşyayı hayvanlarına yüklediler. Fakat, yaptıklarından memnun bir şekilde geri dönerlerken Türklerin pususuna düştüler. Karşı koymaya çalışmaları boşunaydı; hem ele geçirdikleri malların tamamını, hem de 700 adam kaybettiler. Canlarını kurtaranlar ise, sağa sola kaçışıp ancak akşam olurken tek tek ve moralleri bozuk bir halde kampa dönebildi. Aynı gün ordugâhta bulunanlar da tekrarlanan Türk hücumlarına karşı koymak zorunda kalmışlardı⁴⁷.

45. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, VIII, 13, s. 567, terc. Hefe, II, s. 84 vd. Albertus, Türk ordusunun "günün dokuzuncu saatinde" hücumla geçtiğini yazmaktadır. O devirde Roma ve Avrupa'da kullanılan saat birimlerine göre, yaz ayları için günün dokuzuncu saati öğleden sonra 2. 31 ile 3.46 arasına rastlar, krş. J. Carcopino, *Rom. Leben und Kultur in der Kaiserzeit*, Stuttgart 1986³, s. 215.

46. Aslında biz, Albertus (aynı yer)'un bu ifadesine rağmen, melik Rıdvan'ın Anadolu'daki bu mücadeleye bizzat katılmamış, ancak sultan Kılıç Arslan'a Halep'den yardımcı birlikler göndermiş olduğunu kabul etmenin daha doğru bir görüş olacağı kanısındayız.

47. Albertus daha önce Konrad'ın İstanbul'a 2000 kişilik bir kuvvetle geldiğini söylediğine göre (*RHC occ.*, IV, VIII, 6, s. 562, terc. Hefe, II, s. 78), onun burada verdiği 3000 kişinin içinde Almanların yanında Fransızların ve Lombardların da bulunduğunu kabul etmek gerekir. Eserinde yer adlarını pek çok kez yanlış yazmış olan Albertus, Merzifon'u da Maresch ve Marech şeklinde kaydetmiştir. Bk. Michaud, I, s. 265; krş. Grousset, I, s. 326 n.2; Runciman, II, s. 19 n. 8.

4 Ağustos pazar günü ise Türkler hiç bir hücumda bulunmamış, haçlı ordugâhında hayat sakin geçmişti⁴⁸. Fakat Türkler haçlı ordugâhının etrafını tamamen sarmışlardı. Yiyecek aramak için ordugâhtan dışarı çıkmak mümkün değildi. Atlarını ve yük hayvanlarını bile kampın yakınında bulunan su kenarına götüremiyorlardı. Haçlılar hiç bir kurtuluş ümidi kalmadığını ve artık yok olmanın eşiğine geldiklerini anlamışlardı; Türklerin avuçları içine düşmüşlerdi. Bu durumda Türklerle bir meydan savaşını kabul etmekten başka çareleri yoktu. Burada aç ve susuz, Türkler tarafından kısıtlanmış vaziyette oturup daha fazla dayanamazlardı. Savaş kaçınılmazdı.

Bundan sonra Merzifon yakınında yapılan savaş ayrıntılı bir şekilde tasvir eden Albertus, haçlıların ertesi gün, yani pazartesi günü (5 Ağustos)⁴⁹ savaşa hazırlandıklarını, sabah gün doğarken Milano başpiskoposu Anselm'in bütün orduyu takdis ettiğini ve kont Raimond'un da yanında getirdiği Kutsal Mızrak'ı teşhir ettiğini, böylece başlayacak savaştan önce herkesin günahlarından arınmasının ve morallerinin güçlenmesinin sağlandığını yazmaktadır⁵⁰. Onun ifadesine göre, bu merasimden sonra birleşik haçlı ordusu beş gruba ayrılarak savaş düzenine girmişti: birinci grubu haçlılar arasında en tanınmış şövalye olan Bourgogne dükü Etienne'nin birlikleri, ikinci grubu kont Raimond'un kumandasındaki Provençalılar ile Bizans refakat birliğini oluşturan Peçenekler, üçüncü grubu marşal Konrad'ın idaresi altında toplanan Schwaben, Sachsen, Bayern, Lothringia ve diğer bölgelerden gelmiş bütün Almanlar, dördüncü grubu kont Etienne de Blois'nin kumandasındaki Kuzey Fransızları ve beşince grubu da Lombardlar teşkil etmekteydiler. Sayıca çoğunlukta olan Lombardların ön sırada yer alması kararlaştırılmıştı. Bu hususta Anna Komnene'nin kaydı, Albertus Aquensis'in rivayetine uygundur; o da, Türklerle savaşa Lombardların başladığını söylemektedir⁵¹.

Böylece sultan I. Kılıç Arslan kumandasındaki Türk ordusunun karşısına önce, haçlı ordusunun sayıca en büyük grubunu oluşturan Lombardlar çıktı. Albertus'a göre, Lombardlar sabahın erken saatlerinden itibaren Türklerle karşı uzun ve ağır bir savaş vermişlerdi. Fakat liderleri Albert Bibrandrate böylesine ezici bir çarpışmadan sonra düşman gücünün ağırlığını kendi birliklerinin daha fazla taşıyamayacağını, atların yorgun düştüklerini

48. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, VIII, 14, s. 567 vd., terc. Hefe, II, s. 85 vd.

49. Merzifon yakınında yapılan savaş ve bu savaş sonrasında haçlıların kaçı ile ilgili tarihler için bk. Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, IX, s. 450 vdd. No. 589.

50. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, VIII, 15, s. 568 vd., terc. Hefe, II, s. 86 vd.

51. Anna Komnene, *Alexiade*, III, s. 37, terc. Sewter, s. 356.

ve askerlerinin de açlıktan kuvvetlerini kaybettiklerini görerek sağ kanadı savaş alanından çekmeye başlamış, ancak bu çekiliş derhal saflara yayılarak bütün Lombardlar reisleriyle birlikte kendi çadırlarına kadar kaçmışlardı. Lombardların kaçtığını gören Konrad ise, derhal kendi Alman birliklerini ön safa geçirerek Türklere şiddetle saldırmış ve günün ilk saatlerinden öğleden sonraya kadar savaşı sürdürmüştü, ama onun birlikleri de yorgun düşmüş ve geri çekilmişti. Bunun üzerine Bourgogne dükü Etienne taze kuvvetleriyle onun yerini almış ve Türklerle savaşa girişmişti. Uzun mücadele sonrası, o da askerlerini geri çekmek zorunda kalınca, bu defa kont Etienne de Blois, yorgun arkadaşlarına yardım etmek ve Türkleri geri püskürtmek amacıyla, ön sıraya geçmiş ve cesaretini kaybetmeden akşama kadar çarpışmaya devam etmişti. Fakat Türk okçuları karşısında o da arkadaşları gibi geri çekilmeye mecbur olmuştu. Son olarak ön sıraya Fransız birlikleri ve Peçeneklerle beraber kont Raimond geçmişti. Ama şiddetli bir çarpışmadan sonra Peçenekler geri çekilince, Türkler savaş alanında kalan Fransızların hemen tamamını kılıçtan geçirmişlerdi. Bu durum karşısında paniğe kapılan kont Raimond ise, ancak 10 şövalye ile çaresizlik içinde dağlık arazideki yüksek bir tepeye kaçıp sığınmıştı. Bu olaydan haberdar olan Etienne de Blois ve Konrad ise derhal 200 kişilik bir haçlı birliğiyle Raimond'un yardımına koşup, onu takip ederek bu tepede sıkıştırmış olan Türklerin üzerine atılmışlar ve 30 Türk'ü öldürtükten sonra kendisini kurtarıp ordugâha getirmişlerdi⁵².

Albertus'un ve kısa olmakla beraber Anna Komnene'nin verdikleri bilgilerden⁵³, Merzifon yakınındaki savaşın akşam olurken henüz kesin bir sonuca ulaşmamış olduğu anlaşılıyor. Albertus'un ifadesine göre, haçlılar hiç değilse akşamın ilk saatlerinde ertesi gün savaşa devam etmek niyetindeydiler. Fakat sonra durumun kendileri için tamamiyle ümitsiz olduğuna karar vermiş olmalıydılar. Sayıca üstün oluşları Türkler karşısında başarı kazanmaya yetmemişti. Tek kurtuluş yolu, Türklere sezdirmeden gecenin karanlığında kaçıp gitmektir. Albertus, Haçlı ordugâhında gece panik çıktığını ve kaçış Raimond'un başlattığını yazar. Anna Komnene ise önce Lombardların kaçtığını, diğer haçlı liderlerinin de Raimond ve Tzitas'a yakınlarda sığınabilecekleri imparatora ait bir kalenin bulunup bulunmadığını sorduklarını söyler. Sayıca en büyük grubu oluşturan Lombardların yenilgiyi kabullenip kaçmaya başlamalarından önce, öteki grupların davranışı

52. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, vııı, 16-17, s. 569-70, terc. Hefe, II, s. 87-90. Ruñciman (*ayn. esr.*, II, s. 20) 'in Raimond'un yardımına Konrad yerine Bourgogne dükü Etienne'in gittiğini yazması, Albertus'un kaydına uygun değildir.

53. Bk. Albertus, aynı yer; Anna Komnene, aynı yer.

herhalde pek o kadar etkili olamazdı. Ayrıca, daha önce, yürüyüş sırasında artçı birliği olarak görev yaparken Türklerin hücumuna uğrayan Lombardların nasıl paniğe kapılıp hiç bir sorumluluk duymadan bütün yayalarını ölüme terkederek kaçtıklarını da görmüştük⁵⁴. Bu bakımdan Anna Komnene'nin kaydını doğru kabul etmek pekâlâ mümkündür. Diğer taraftan Raimond'un yanındaki Bizans Peçenek birliklerinin artık savaşın kaybedildiğini ve mücadeleye devam etmenin beyhude olacağına karar vererek kaçmaya başladıklarını ve bu suretle haçlı ordugâhında panik doğmasına neden olduklarını düşünmek de, doğru kabul edilebilir. Ancak kanaatımızca önce kimin kaçtığı pek o kadar önemli değildir. Aslında önemli olan, şövalyeliğin sadakat, kahramanlık, fedakârlık meziyetlerine hiç uygun düşmeyen bir şekilde bütün şövalyelerin ve liderlerin, kadınları, çocukları, yaşlıları ve yaylaları ordugâhta kaderlerine terkedip kendi canlarını kurtarmak kaygusuyla telâş ve korku içinde kaçıp gitmiş olmalarıdır. Olayların akışı içinde göreceğimiz gibi, her ne kadar yaya askerler efendilerinin peşinden yola döküldülerse de, ne bunların ne de ordugâhta terkedilenlerin canlarını kurtaramayacakları belli idi. Zoru görünce, haçlı şövalyesi efsanesi sönüvermişti. Şövalyeler sadece kendi canlarını kurtarmak telâşı içindeydiler. Sonraki savaşlarda da durum böyle olmuştu. 1101 yılının üç büyük haçlı ordusu Anadolu'da yok olup giderken, bütün liderlerin kurtulmuş olması dikkat çekicidir.

Türklere gelince, sayıca kendilerinden çok fazla bir orduya karşı bütün bir gün boyunca aralıksız mücadele etmiş, birbiri arkasına ön saflara geçen beş haçlı grubuyla savaşmış ve bunların bütün saldırılarını aynı şiddetle geri püskürtmüşlerdi. Savaşta 3000 kişi kaybetmiş olan ve mütemadiyen taze kuvvetlerle karşısına dikilen düşmanla yaptığı şiddetli mücadeleden yorgun düşmüş bulunan Türkler de, akşam olurken haçlı kampından bir kaç kilometre uzaklıktaki⁵⁵ ordugâhlarına çekilmişlerdi. Savaş alanında üstünlük sağlamışlardı, günün başarısı onlara aitti. Fakat haçlı ordugâhı henüz dağıtılamamış ve kesin zafer kazanılmamıştı. Bu sebeple geceyi dinlenerek ve ertesi günkü savaşa hazırlanarak geçirmektedirler. Ancak Türkler akşamın ilerlemiş bir saatinde, haçlıların gecenin karanlığından faydalanarak ordugâhlarını terkedip akın akın kaçmakta olduklarını haber aldılar; demek ki düşmanın morali bozulmuş, pes etmişti. Albertus, bu haberin Türkler tarafından hem hayret hem de sevinçle karşılandığını, Türk ordugâhında davullar ve borazanlar çalınarak herkesin uyandırıldığını ve harekete geçmek üzere sabırsızlıkla günün ilk ışıklarının belirmesinin beklendiğini yazmıştır⁵⁶.

54. Bk. yukarıda s. 15.

55. Albertus (*ayn. esr.*, s. 570, terc. Hefe, II, s. 90) Türk ordugâhının haçlılardan iki mil uzaklıkta bulunduğunu yazmıştır.

56. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 19, s. 571, terc. Hefe, II, s. 91.

Türk birlikleri şafak sökerken haçlı ordugâhına girdiler; geride terk edilenler ya öldürüldü ya esir alındı. Fakat yağma ile fazla zaman harcanmadığı anlaşıyor. Çünkü sultan Kılıç Arslan, Danişmendli beyi Gümüştekin ve Artuklu beyi Belek'in kumandasındaki Türkler derhal kaçan haçlı ordusunun peşine düştüler. Albertus, gerek ordugâhta kalanların gerekse yollara düşüp kaçmaya çalışanların başlarına gelenleri acıklı bir dille anlatmış ve Türklerin fazla uzaklaşmamış olan yaya askerlere kısa sürede yetişerek hepsini kılıçtan geçirdiklerini yazmıştır⁵⁷. Anna Komnene'nin kaydına göre, Raimond ve Tzitas adamlarıyla birlikte Bafra (Paurae)'ya kadar kaçabilmiş ve buradan kendilerini İstanbul'a götürecek bir gemiye binmişlerdi⁵⁸. Atlarının sürati sayesinde kaçabilen diğer haçlı reisleri ve şövalyeler ise Kızılırmak nehrini batıya doğru gerisin geri geçtikten sonra Karadeniz kıyısında Bizans'ın elinde bulunan Sinop'a ulaşp, ancak şehrin surları arkasına sığınmak suretiyle canlarını kurtarabildiler. Türkler her ne kadar kaçak haçlıları iki gün boyunca (6-7 Ağustos salı-çarşamba) kovaladıysa da, Bizans arazisi içinde daha fazla ilerlemeyi sakıncalı görerek bunları takibe son verdiler. Belki de sultan Kılıç Arslan tam bu sırada ikinci bir haçlı ordusunun Ankara'dan Konya'ya doğru yürümekte olduğu haberini almış ve bu yeni tehlikeyi önlemek üzere Türk birliklerinin derhal toplanıp süratle güneye hareket etmesini sağlamak için, Sinop'a kaçan haçlıların takibini durdurmuştu. Sonuçta sadece Sinop'a kaçabilen haçlılar, Karadeniz sahil yolundan düşe kalka yürüyüp tekrar İstanbul'a döndüler. Kayıpları çok büyüktü; ordunun beşte dördünü yitirmişler, sayısız eşya, para ve silâh kaybetmişlerdi. Bundan da önemlisi, bütün hayalleri yıkılmıştı. Albertus, savaş sırasında ve sonra kaçarken yolda ölen şövalyelerin adlarını vermiştir; örneğin Baudouin de Grandpre, Dudo de Clermont, Walbert de Laon, Eberard de Chalons, Engelrad de Chalons, Walter de Chatillon ölenler arasındaydı. Fakat haçlı liderlerinin hepsi kurtulmuştu: Albert Biandrate, Etienne de

57. Albertus (*RHC occ*, IV, VIII, 20-21, s. 572 vd., terc. Hefe, II, s. 92 vdd.) Türklerin yolda yakaladıkları yayaları olgun başaklar gibi kestiğini, 160.000 haçlının Türk okları ve kılıçları altında ölüp gittiğini, ordugâhta efendileri tarafından kaderlerine terkedilen kadınların, papazların, hacıların da ya öldürüldüklerini ya da esarete sürüklendiklerini trajik şekilde hikâye eder. Albertus'un bu sözlerini eserlerinde kullanan Batılı tarihçiler ise, haçlı şövalyesi kahramanlığına hiç uymayan bir davranış sergileyen bu liderlerin adamlarını çaresizlik içinde terkedip gitmelerini hiç tenkit etmiyorlar. Sadece Cate (s. 357) iki cümle ile bu konuya değinmiştir. En ufak fırsatta Türkleri suçlamayı marifet sayan Batılı tarihçiler, sadece Merzifon yakınındaki savaştan sonra değil, 1101 yılının ikinci ve üçüncü ordusu da yenilgiye uğrayınca bütün adamlarını savaş alanlarında bırakıp kaçan liderlere de herhangi bir suçlama yöneltmezler.

58. Anna Komnene, aynı yer. Albertus (*RHC occ*, IV, 17, s. 570, 22, s. 573, terc. Hefe, II, s.90, 94)da, Raimond'un İstanbul'a gemiyle gittiğini söyler; fakat onu Bafra'dan Sinop'a getirerek buradan gemiye bindirir.

Bourgogne, Etienne de Blois, Konrad ve Raimond sağ salım İstanbul'a dönmüşlerdi. Milano başpiskoposu Anselm de Buis de kurtulmuştu, ancak dönüş yolunda perişan düşmüş ve İstanbul'a vardikten kısa süre sonra burada ölmüştü⁵⁹.

İmparator Aleksios'un bu duruma son derece kızmış olduğunda şüphe yoktur. Herhalde haçlı liderlerini soğuk bir nezaketle karşılamış, kendisinin sözünü dinlemeyip yanlış kararları yüzünden bu hale düştüklerini söylemiş olmalıdır. Yine de, Anna Komnene'nin kaydına göre, kıymetli hediyeler vererek onları teselliye çalışmıştı. Dinlemeleri için bir süre zaman tanıdıktan sonra, gelecek için ne düşündüklerini sormuş, Kudüs'e gitmek istediklerini belirtince, bunları gemilere bindirip deniz yolundan Antakya'nın limanı Samandağ (St. Symeon)'a göndermişti⁶⁰. Böylece 1101 yılındaki birinci haçlı ordusunun Anadolu'daki seferi son bulmuş oldu.

Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan ve Danişmendli beyi Gümüştekin böylesine büyük bir haçlı ordusuna karşı kazandıkları zaferden hiç şüphesiz memnundular⁶¹. Topraklarına düzenlenen saldırıyı imha etmişler, dört yıl önceki 1097 Birinci Haçlı Seferi'nin sebep olduğu zararların daha da kötüye gitmesini önlemişlerdi. En önemlisi kendilerine güvenlerini yeniden kazanmışlardı. Fakat zaferlerinin keyfini çıkaracak zaman bulamadılar. Çünkü ikinci bir haçlı ordusunun Anadolu'ya geçmiş, Konya istikametinde ilerlediğini haber almışlardı.

59. 30 Eylül'de. Tarih için bk. *Catalogus archiepiscoporum Mediolanensium, Monumenta Germaniae historica Scriptores rerum Germanicarum* (kısaltması *MGH ss*), VIII, s. 105, krş. Cate, *ayn. esr.*, s. 357 n. 21. Ayrıca bk. Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, X, s. 391 No. 622. Albertus'un adlarını verdiği kaçarken ölen şövalyelerin hepsi Kuzey Fransa'dan gelenlerdi. Herhalde diğer gruplardan da aynı derecede büyük kayıplar vardı..

60. Anna Komnene, *Alexiade*, III, s. 38, terc. Sewter, s. 357. Albertus, aynı yer. Radulfus Cadomensis (*RHC occ.*, III, CXLVII, s. 709) ise kont Raimond'un Tarsus'un limanı Longinas'da karaya çıktığını ama burada Yabancı Bernhard tarafından tutuklanarak Antakya'ya gönderilip hapse atıldığını ve ancak bu sefere katılan haçlı arkadaşlarınca Merzifon yenilgisinde onun suçu olmadığı belirtilmek suretiyle hapisten kurtulduğunu yazmıştır.

61. Azîmî (aynı yer) haçlılara karşı yapılan savaşı sultan Kılıç Arslan ile Danişmend Gâzi (Gümüştekin)'nin kazandıklarını söylerken, İbn el-Esir (X. s. 300, terc. s. 248) burada sadece Danişmend'in adını kaydetmiştir. Herhalde o, bu rivayeti içinde Kılıç Arslan'ın adını zikretmeyi unutmuştur. Çünkü daha sonra 495 (1101/1102) yılı olayları arasında kont Raimond'un Trablus'u kuşatmasından bahsederken (X, s. 343, terc. s. 280) yine bu konuya dönmekte ve yanında az sayıda kuvvet bulunan sultan Kılıç Arslan'ın 100.000 kişilik bir orduya sahip kont Raimond ile savaştığını, tahmin etmediği kadar büyük bir zafer kazanan sultanın eline pek çok esir ve ganimet geçtiğini söylemekle 1101 yılındaki bu seferi kastetmekte ve böylece Türk kuvvetlerinin sultan Kılıç Arslan'ın emrinde bulunduğuna işaret etmektedir.

1101 yılı haçlı seferlerinin ikinci ordusu Nevers kontu II. Guillaume'un kumandasındaki Fransızlardan oluşmaktaydı. Bunlar, birinci haçlı ordusunun İzmit'ten Ankara'ya, doğru yürüyüşe geçmesinden birkaç gün sonra, 6-7 Haziran'da⁶² İstanbul'a varmışlardı. Kont Guillaume 1101 yılı şubat ayında Fransa'dan yola çıkmış⁶³, ordusunu İtalya topraklarından güneye indirip Brindisi'ye gelmiş, atlı-yaya 15.000 savaşçısıyla Adriyatik'i gemilerle aşarak Avlona'da karaya çıkmış ve Selânik üzerinden İstanbul'a yürümüş-tü⁶⁴. Ordusu çok disiplinli idi. Albertus'un ifadesine göre⁶⁵, kont askerlerine her türlü hırsızlık, soygun, yağma hareketini ve haksız yere çıkarılan kavgayı ölümle cezalandıracağını bildirmişti. Bu sebeple orduda disiplin hiç bozulmamış askerler yolculukları boyunca yerli halk tarafından iyi muamele görmüş ve tatsız hiçbir olay cereyan etmemişti. Kont Guillaume İstanbul'da imparator Aleksios tarafından dostça karşılanmış ve askerlerinin çadırlarını Haliç kıyısındaki Aziz Georgios mevkiinde kurmasına izin verilmişti. Fakat üç gün sonra imparator konta ordusunu Anadolu tarafına geçirmesini emretmiş ve Nevers ordusu bundan sonra 14 gün Anadolu kıyısında konaklamıştı. Bu süre zarfında Guillaume hergün gemiyle saraya imparatorun yanına gitmiş ve her akşam hediyelerle lütuflandırılmış olarak ordugâhına geri dönmüştü. Nihayet kont, Aziz Yohannes bayramından (24 Haziran) sonra İstanbul'dan ayrılıp ordusunu Kivetot'a götürmüştü. Ancak Albertus onun İstanbul'a geldiği sırada, 1101 yılının üçüncü haçlı ordusunu oluşturan Aquitania ve Bayern birliklerinin de İstanbul'da bulunduklarından hiç bahsetmemektedir. Buna mukabil Bayern'den gelen Alman haçlılarla beraber sefere çıkmış olan Ekkehardus, eserinde 1 Haziran'da İstanbul'a varmış olduklarını bildirdiğine göre⁶⁶ Nevers kontunun, onların

62. Krş. Kugler, *Albert von Aachen*, s. 321. Röhricht *Geschichte des Königreichs Jerusalem* I, s. 32) Nevers kontunun İstanbul'a Haziran başında, Hagenmeyer (*Chronologie, ROL*, IX, s. 438 No: 574) ise 14 Haziran'da geldiğini kabul ediyorlar.

63. Krş. Cate, s. 358; Riley-Smith, s. 128. Cate (aynı yer) *Cartulaires de l'abbaye de Molesme* (nşr. J. Laurent, 2 cilt, 1907-11)'in 30 Ocak 1101 tarihli babında (II, s.40-43) Nevers kontu II. Guillaume'un Kudüs seyahatine çıkmak üzere bulunduğunun kayıtlı olduğunu söylüyor.

64. Krş. *Histoire de Languedoc*, II, s. 334; W.F.Heller, *Geschichte der Kreuzzüge nach dem heiligen Lande*, 3 cilt, Frankenthal 1784, II, s.317; Wilken, II s. 139; Haken, *Gemalde der Kreuzzüge*, II, s. 113; Sporschill, *Geschichte der Kreuzzüge*, s. 155; Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, IX, s. 397 vd. No. 533; Chalandon, I s. 228; Grousset, I, s. 329; Runciman, terc. Işıltan, s. 21; Cate, s. 358.

65. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 25-26, s. 574 vd, terc. Hefe, II, s.96 vd.

66. Ekkehardus, *RHC occ.*, V, xxiii, s. 29. Hagenmeyer *Chronologie, ROL*, IX, s. 436 vd. No. 572) Aquitania- Bayern ordusunun İstanbul'a 26 Mayıs-8 Haziran tarihleri arasında geldiği görüşündedir. Bu ordunun sayıca büyüklüğü göz önüne alındığında, bunların İstanbul'a varışları tabiatıyla günlerce sürmüş olmalıdır. Cate (s. 358) ve Riley-Smith (s. 130) de aynı görüştedirler. Fakat Kugler (*ayn. esr.*, s. 321) ve herhalde onun ifadesine uygun olarak

İstanbul'da mola verdikleri sırada buraya gelmiş olması gerekir. Ekkehardus'un rivayeti doğru kabul edildiği takdirde, Nevers kontunun Aquitania ve Bayern haclıları ile birleşmek yerine, kendi b.aşına hareketi tercih ettiği anlaşılıyor.

Ancak Kivetot'a gelen kont, burada uzun süre kalmadı, niyeti önde giden Lombard ordusuna yetişmekti. Bunun için evvelce dük Godofroi ve Bohemund'un takip ettiği yolu bir kenara bırakıp doğruca Ankara üzerine yürüdü⁶⁷. Fakat Ankara'da, Lombard ordusunun o sırada nerede olduğuna dair kimsenin bilgisi yoktu. Albertus, kontun bu durumda Lombardlara yetişmesinin artık mümkün olamayacağını ve Ankara'nın kuzeyindeki Paphlagonia bölgesine girmenin ise daha büyük tehlikeler yaratacağını düşünerek Ankara'da bir gün kaldıktan sonra sağa dönüp Konya'ya giden yola saptığını ve onun, belki de Lombardların akıbeti hakkında bir şeyler öğrenebileceğini umarak Konya'da bir süre oyalanmak niyetinde olduğunu yazmaktadır⁶⁸. Yine onun ifadesine göre⁶⁹, Lombardlara karşı kazanılan zaferden sonra ikinci bir hacı ordusunun Konya'ya doğru yürümekte olduğu haberini almış bulunan Kılıç Arslan ve Gümüştekin kuvvetleriyle birlikte ovalardan ve tepeler üzerinden geçen bildikleri patikalardan süratle Nevers ordusunun üzerine yürümüşler ve bu orduyu daha Konya'ya varmadan önce yolda⁷⁰ yakalamışlardı. Türkler derhal oklarını savurarak her yönden hücumla geçmişler ve üç gün süren bu çatışma esnasında Nevers ordusunu ağır şekilde hırpalamışlardı. Albertus, bununla beraber Türklerin başarı elde edemediklerini fakat dikkatsizlik ve yorgunluk yüzünden ordunun gerisinde kalmış olan büyük bir hacı grubunu öldürdüklerini ve bunlar arasında bulunan Lombard asıllı, ülkesinde tanınmış bir dük olan Heinrich'in de

Runciman (terc. II, s. 22) Aquitania-Bayern birliklerinin, Nevers kontu ordusunu Anadolu tarafına geçirdikten sonra (yani, 10 Haziran'dan sonra) İstanbul'a geldiğini söylüyorlar. Bu düşünüş doğru kabul edilse bile, yine de iki ordunun birbirinden habersiz kalmaları mümkün olamazdı.

67. Bk. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 27 s. 575, terc. Hefe, II, s. 97. Albertus'un kaydına göre Nevers kontu Kivetot'tan Ankara'ya, Runciman (*ayn. esr.*, II, s. 23)'in ileri sürdüğü gibi Dorylaion üzerinden değil, birinci ordunun takip ettiği Hacılar Yolu'ndan yürüyerek gitmişti. Çünkü Albertus açıkça, kontun evvelce dük Godofroi ve Bohemund'un takip ettiği yolu bir kenara bırakıp, niyeti önde giden Lombard ordusuyla birleşmek olduğu için, onların peşinden Ankara'ya yürüdüğünü yazmıştır. Hagenmeyer (*Chronologie, ROL*, IX, s. 446 No. 582 ve s. 449 No. 586), Nevers kontu Guillaume'un Kivetot'a gelişini 1 Temmuz, buradan yola çıkışını 5 Temmuz ve Ankara'ya varışını 25 Temmuz tarihleriyle belirtir.

68. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 26-27, s. 575 vd., terc. Hefe, II, s. 97 vd.

69. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 28, s. 576, terc. Hefe, II, s. 98.

70. Albertus'un kaydına göre, Nevers kontu Guillaume Ankara'dan Gölbaşı - Kulu-Cihanbeyli üzerinden Konya'ya inen kestirme yolu takip etmiş olmalıdır, krş. Belke-Restle, *Ta-bula Imperii Byzantini* 4, s. 108 ve Harita. Runciman (*ayn. esr.*, II, s. 23)'in Nevers kontunu Ankara'dan geriye döndürerek Eskişehir üzerinden Konya'ya götürmesi yanlıştır. Çünkü

arkadaşlarıyla birlikte ok ile vurulup öldüğünü, ancak Türklere karşı direnen hristiyan şövalyelerin sonunda başarılı olduklarını belirtmekte, Türklerin de bu sırada susuzluk ve yorgunluktan bitkin hale düşmüş oldukları için haçlıların gayret gösterdikleri takdirde bunları tamamen kaçmaya zorlayabilecekleri kanaatinde olduğunu da yazmaktadır.

Nevers ordusu bundan sonra yol boyunca aralıksız Türk hücumuna uğrayarak nihayet Konya'ya ulaştı⁷¹. Fakat haçlılar sağlam surlara sahip şehrin, kuvvetli bir Türk garnizonu tarafından savunulduğunu gördüler. Bununla beraber büyük bir cüretle surlara saldırdılar, ama içerideki Türk garnizonu da aynı şiddetle direndi ve her iki taraftan da pek çok kişi öldü. Haçlılar bütün bir gün boyunca şehre saldırıp netice elde edemeyince, kont or-

Albertus kontun Ankara'dan geriye değil, sağa dönüp Konya yoluna saptuğunu açıkça belirtmiştir. Ayrıca Albertus, durumdan haberdar olan Kılıç Arslan ve Gümüştekin'in 5 Ağustos Merzifon zaferinden 8 gün sonra Nevers kontunu Ankara-Konya arasındaki yolda yakaladığını bildirdiğine göre, Amasya bölgesinden gelen Kılıç Arslan'ın 8 gün içinde, Eskişehir-Akşehir üzerinden Konya'ya giden yola nazaran, çok daha doğudan Konya'ya inen bu yola ulaşması tabiatıyla daha kolay ve mümkün görünmektedir. Herhalde Runciman de Eskişehir üzerinden giden yolun Kılıç Arslan'ın 8 gün içinde ulaşamayacağı kadar uzak olduğunu düşünerek, Albertus'un Kılıç Arslan'ın Nevers kontunu daha Konya'ya varmadan önce yolda yakaladığı hakkındaki kaydını görmezlikten gelerek, bu defa Kılıç Arslan'ı da Kayseri-Niğde üzerinden Ereğli'ye indirmiştir. Ancak Nevers ordusunun Kılıç Arslan tarafından Konya'dan ayrıldıktan 3-4 gün sonra savaşa zorlandığını bildiğimize göre, Kılıç Arslan'ın Kayseri-Niğde yoluyla Ereğli'ye gitmesinin hiç bir açıklaması yoktur. Bu yol ile güneye inen Kılıç Arslan değil, aşağıda belirtileceği şekilde sultanın hareketinden sonra Amasya'dan yola çıkıp Türk beylerinin idaresinde yürüyen ordunun geride kalan bölümüdür. Cate (s. 359) ise Nevers kontunun geçtiği yol hakkında hiç bir fikir belirtmeden, herhalde o da Runciman gibi Eskişehir-Akşehir yolunu kastederek, bu yolun Amasya bölgesinden uzaklığını düşünüp Albertus'un kaydının yanlış olabileceğini ileri sürmekte ve Nevers ordusuna bölgedeki yerli halkın hücum ettiğini söylemektedir ki, bu görüşe katılmak kesinlikle mümkün değildir. Çünkü yol üzerinde hangi mevki olursa olsun, böylesine güçlü bir orduya karşı çıkacak kuvvete sahip olamaz. Yerli halk tarafından teşkil olunacak küçük bir kuvvet böyle bir orduyla üç gün boyunca savaşılabiliyordu? Kaldı ki, henüz yıpranmamış bu ordu karşısında, Albertus'un kaydına göre, Kılıç Arslan'ın ordusu bile başarı elde edememişti. Şu halde biz, Albertus'un kaydına dayanarak, Nevers kontunun Ankara'dan Kulu-Cihanbeyli üzerinden Konya'ya inen kestirme yoldan yürüdüğünü ve sultan Kılıç Arslan'ın onu 13 Ağustos (5+8)'da bu yol üzerinde yakalayıp üç gün savaştığını (13+3=16 Ağustos'a kadar), fakat bu güçlü orduyu yenemediği için yürüyüşünü engelleyemediğini, bu sebeple onun, haçlıların zor koşullar altında bir süre daha ilerleyip kuvvetten düşmesinin ve ancak bundan sonra onlarla savaşa tutuşmanın başarı sağlayabileceği kararıyla Nevers ordusunun önu sıra geri çekilmeye başladığını ve Türkler tarafından devamlı olarak rahatsız edilen haçlıların nihayet Konya'ya ulaşabildiğini kabul etmenin, daha doğru bir görüş olacağı kanısındayız.

71. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 29, s. 576, terc. Hefe, II, s. 99. Bir önceki nota yaptığımız açıklamaya göre, Hagenmeyer (*Chronologie, ROL*, IX, s. 459 No. 595)'in Nevers ordusunun Konya'ya varışı olarak tesbit etmiş olduğu 15 Ağustos tarihinin de, hiç değilse bir kaç gün sonraya yerleştirilmesi gerekir.

dugâhını toplayıp Konya'dan yola koyulmayı daha uygun buldu. Herhalde niyeti en kısa yoldan Akdeniz kıyısına inmek ve buradan ilerleyerek Antakya haclı devleti topraklarına ulaşmaktı. Fakat bu yol üstünde üç gün boyunca korkunç susuzluk çeken orduda 300'den fazla kişi feci şekilde öldü. Geriye kalanlar ise, yorgunluktan bitmiş ve hiç bir şeye karşı koyamayacak hale gelmişlerdi. Bu tahammül edilmez susuzluğun verdiği acı yüzünden hacılardan bir kaç, belki su buluruz umuduylabir yamaca tırmanmışlarsa da, burada gördükleri sadece yıkılmış ve terkedilmiş bir mevkiden ebaret kalmış, fakat umdukları suyu bulamamışlardı. Zira bütün kaynaklar ve kuyular Türkler tarafından ya doldurulmuş veya kullanılamaz hale getirilmişti⁷². Albertus'un ifadesine göre, bundan sonra Türkler Nevers ordusunun susuzluk yüzünden tamamen kuvvetten düştüğünü ve artık ciddi bir direnişte bulunamayacağını anlayarak derhal bunları kuşatıp ok yağmuruna tutmuşlardı⁷³; savaş Ağustos ayında⁷⁴ kızgın güneşin yakıp kavurduğu ve susuzluğun en dayanılmaz noktaya ulaştığı sırada yapılmıştı. Bütün gün devam eden şiddetli savaşta iki taraftan da pek çok kişi ölmüştü. Türkler nihayet hristiyanları yenilgiye uğratarak, onları rezilâne şekilde kaçırmaya zorlamışlardı; mağlup Nevers kontu, kardeşi Robert, bayraktarı Guillaume ve bütün maiyetiyle birlikte savaş alanından kaçmış, fakat Türkler bunları Ermenek (Germanikopolis) şehrine kadar arkalarından kovalamışlardı. Ermenek'e kaçan kont ve şövalyeler, böylece bütün yayaları Türklerin kılıçları altında ölüme terketmiş oldular⁷⁵.

72. Albertus, aynı yer.

73. Nevers kontunun kumandasındaki ikinci haclı ordusunun Kılıç Arslan'ın birlikleri tarafından kuşatılıp imha edildiği savaş, Runciman (II, s. 22) 'in dediği gibi Ereğli yakınında değil, Nevers ordusunun Konya'dan ayrılışından 3-4 gün sonra Konya'ya yakın bir mevkide cereyan etmiştir. Bu olay için yegâne kaynak durumundaki Albertus'ın ifadesi böyledir (bk. aynı yer).

74. Albertus (*RHC occ.*, IV, 31, s. 578. terc, Hefele, II, s. 101) savaşın tarihi için sadece Ağustos ayını belirtir. Savaşın Konya'dan 146 km. uzaklıktaki Ereğli yakınında yapıldığını düşünen Hagenmeyer (*Chronologie, ROL*, IX, s. 463 vd. No. 598) savaş için 29 Ağustos tarihini vermektedir. Fakat savaş haclıların Konya'dan yola çıkmalarından 3-4 gün sonra vuku bulduğuna göre, bu savaşın tarihini daha önceki bir güne çekmek gerekir.

75. Albertus (*RHC occ.*, IV, viii, 30-31, s. 577 vd., terc. Hefele, II, s. 99 vdd.) 'a göre, savaşın ilk kaçan kontun bayraktarı "Nonante şehrinden" Guillaume olmuştu. Bu savaşta atılan oklarla, kılıç ve mızrak darbeleriyle iki taraftan da pek çok kişi ölmüştü. Sadece dağlara, sık ormanlara kaçabilen 700 kişi canını kurtarabilmişti. Runciman (II, s. 22) haclıların bu savaşta yenilgisini, Türk ordusunun sayıca çok üstün olduğuna bağlamaktadır. Biz bu görüşe katılmıyoruz. Çünkü aynı Türk ordusu, Konya'ya varmadan önce yolda yakaladığı ve üç gün savaşığı bu orduyu yenememişti. Kazanılan bu zafer, Türk ordusunun sayıca üstünlüğünden ziyade, sultan Kılıç Arslan'ın uyguladığı - haclıları yürüyüşleri sırasında aç ve susuz bırakıp mümkün olduğunca güçten düşürmek - stratejisi sayesinde elde edilmişti. Kılıç

Albertus bir sonraki babında ise⁷⁶, son derecede yorgun, hazinesinden ve parasından hiç bir şey kurtaramadan bunları Türklerin eline bırakıp kaçmış olan Nevers kontunun Germanikopolis şehrine geldiğinde, orada surları korumak üzere yerleştirilmiş imparatorun askerleri olan Turkopol'leri⁷⁷ bulduğunu, kendisini Aziz Andreas kalesine⁷⁸ ve oradan da Antakya'ya götürmek üzere binbir rica ve yüksek ücret teklif ederek bunlardan onikisi⁷⁹ ile anlaştığını, fakat Turkopol'lerin kontu verdikleri sözü tutmayıp, aksine yolda kontu ve arkadaşlarını soyup onları çıplak ve yaya bir halde çorak ve yolsuz arazide bıraktıktan sonra geri döndüklerini, ancak herşeyden çok hristiyan ordusunun imha edilmiş olmasından dolayı son derecede üzgün ve yıkılmış olan kontun, başına gelen her türlü felâkette sabır gösterdiğini, bundan sonra sefalet içinde ve zorlukla yoluna devam edip nihayet Antakya'ya ulaştığını söyler. Onun ifadesine göre, Bohemund'un esir düşmesinden sonra Antakya'nın efendisi olmuş bulunan Tankred⁸⁰, perişan halde yanına gelen Nevers kontunu iyi karşılamış, onu bir kaç gün kendi yanında misafir edip çektiği acıları unutturacak hediyelerle teselli etmiş ve kontun sefalet içindeki arkadaşlarını da ülkesinin şarapları, yağları ve lezzetli etleriyle beslemişti. Nevers kontu -Konya yakınındaki- savaştan canını kurtarabilip Antakya'ya gelen haçlıları burada bir araya topladıktan sonra, 1102 yılı İlkbaharında Kudüs'e gitmek üzere Antak-

Arslan aynı taktiği Lombard ordusuna karşı da tatbik etmişti ve görüleceği gibi üçüncü haçlı ordusunu da, aynı stratejiyi uygulayarak hezime uğratacaktır. Ayrıca, Nevers kontunun yenilgiye uğradıktan sonra Toros dağları üzerinden Ermenek (Germanikopolis)'e kaçmış olması da, onun Ereğli'ye doğru gitmediği konusundaki görüşümüzü doğrular, krş. yukarıda n.73. Zira üçüncü haçlı ordusu, biraz sonra anlatacağımız gibi, Ereğli yakınında hezime uğrayınca, askerlerini savaş alanında bırakıp Toros dağlarından kıyıya kaçan liderler Tarsus ve civarına ulaşmışlardı, bk. Albertus, *ayn. esr.*, 40, s. 581, terc. Hefe, II, s. 106.

76. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 32, s. 578, terc. Hefe, II, s. 101.

77. Albertus (aynı yer)'un Turkopol olarak kaydettiği bu askerlerin, Bizans ordusunda ücretli asker olarak görev yapan Peçenekler olması pekâlâ mümkündür. krş. Runciman, II, s. 22.

78. Kilikya sahilinde, krş. W. Tomaschek, *Zur historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter*, VIII, *Die Küstengebiete und die Wege der Kreuzfahrer*, Wien 1891, s. 89; Chalandon, *Les Comène*, I, s. 228 n. 8.

79. Bk. Albertus (aynı yer). Almanca tercümesinde (Hefe, II, s. 101) 12 sayısı atlanmıştır.

80. Birinci Haçlı Seferi'nin en tanınmış liderlerinden birisi ve Antakya prinkepsliğinin kurucusu olan Bohemund'un Ağustos 1100'de Danişmendli beyi Gümüştekin'e esir düşmesinden (bu olay için bk. E.G Rey, *"Résumé Chronologique de l'Histoire des Princes d'Antioche"*, *ROL*, IV, 1896, s. 329 vdd.; R.B. Yewdale, *Bohemond I. Prince of Antioch*, Amsterdam 1970², s. 92 vdd.) sonra, onun yeğeni olan Tankred dayısının yerini almış ve 1112 yılında ölümüne kadar Antakya'nın hâkimi olmuştur.

ya'dan ayrılmıştı⁸¹.

Sultan Kılıç Arslan için haçlılara karşı kazandığı ikinci zafer de, henüz mücadelenin sonunu noktalamış değildi. Çünkü o, yukarıda anlatıldığı gibi Nevers kontunun kuvvetleriyle savaştığı sırada, Aquitanialı Fransızlar ile Bayernli Almanlardan oluşan üçüncü bir haçlı ordusu Selçuklu topraklarına girmiş bulunuyordu.

Aquitania dükü IX. Guillaume'un kumandasındaki Fransızlar yurtlarından Paskalya'dan önceki Büyük Perhiz'in ikinci haftasında, yani 12-19 Mart arasında⁸² yola çıkmışlardı. Dük Guillaume'un yanında, 1097 Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış fakat Antakya'nın zaptından sonra hac yeminini yerine getirmeden ülkesine geri dönmüş olan, Fransa kralının kardeşi dük Hugue de Vermandois⁸³ ile daha pek çok şövalye sefere katılmaktaydı. Aquitanialılar Kuzey İtalya ve Carinthia bölgesinden geçerken, Nisan ayının başında⁸⁴ Bayern dükü IV. Welf atlı ve veya birliklerden oluşan büyük bir ordu ile kendilerine katılmıştı⁸⁵. Bayern dükü Welf'in yanında ise, Salzburg başpiskoposu Thiemo ile Avusturya markgrafi III. Leopold'un annesi markiz Ida da bulunmaktaydı⁸⁶.

Albertus'un kaydına göre, birleşik haçlı ordusu yola koyulup Macaristan'ı sakın bir şekilde geçtikten sonra Mayıs ayı başında⁸⁷ Bizans imparatorluğu arazisine girdi. Liderler her ne kadar imparator Aleksi-os'un gönderdiği elçiler tarafından dostça selâmlandılar ise de, haçlılar imparatorluk topraklarından geçerken disiplinin bozulmaması için ancak Peçenek ve Kuman refakat birliklerinin kontrolü altında yürüyüşe devam edebildiler. Fakat bu orduda disiplinden eser yoktu⁸⁸. Bunlar

81. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 32-33, s. 578, terc. Hefele, II, s. 101 vd.

82. Cate, Aquitania dükü IX. Guillaume'un yola çıkış tarihinin *Chronica prioratus de casa vicecomitis*, ad ann. 1101, s. 341'de kayıtlı olduğunu belirtir (krş., s 360 n. 24) Tarih için ayrıca bk. Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, IX, s. 409 vd. No. 543.

83. Fulcherius Carnotensis, *RHC occ.*, III, kitap II, 16, s. 398 vd., terc. Ryan, s. 166.

84. Bk. Hagenmeyer, *Chronologie, ROL*, IX, s. 414 vdd. No. 548.

85. Ekkehardus, *RHC occ.*, V, xxii-xxiii, s. 28 vd., xxvi, s.32; Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 34, s. 579, terc. Hefele, II, s. 102; *Historia Welforum Weingartensis, MGH ss*, XXI, s. 462; Ordericus Vitalis, V, x, s. 340. Ekkehardus ve Albertus üçüncü haçlı ordusu için 160.000 sayısını verirken, Ordericus Vitalis Aquitania ordusunu oluşturan Fransızların 300.000 kişi olduğunu yazmıştır.

86. Albertus (aynı yer) sadece Ida'nın adını verir. Ida ile birlikte Thiemo'nun adı Ekkehardus (xxvi, s. 32) tarafından kaydedilmiştir.

87. Hagenmeyer (*Chronologie, ROL*, IX, s. 428 No. 56) 'in hesaplamasına göre bu haçlı ordusu Bizans sınırına 6 Mayıs tarihinde varmıştı.

88. Bayern dükü Welf'in ordusunun gerisinde yürüyen bir grup Alman ile yolculuk

Bulgaristan eyaletini geçerken Guz adındaki Türk asıllı kumandanın emrinde bulunan imparatorluk birlikleriyle çatışmaya girdiler ve hatta kumandan Guz'u yaraladılar. Bununla beraber çatışma büyük boyutlara ulaşmadı ve haçlı ordusu Edirne önüne kadar ilerledi. Ancak burada haçlılar şehre girişi sağlayan köprü'nün Guz ve askerleri tarafından tutulduğunu görünce, özellikle Aquitanialılar köprüyü geçmek için saldırdılar ama köprüyü şiddetle savunan askerlerin ok yağmuru karşısında hiçbir başarı elde edemediler. Bu mücadele sırasında dük Guillaume'un akrabası olan Rudolf bir ok isabetiyle vurulup öldü, bir çok kişi ise esir düştü. Buna mukabil kumandan Guz da Aquitanialıların eline geçti. Durum böyle olunca iki taraf daha aynı gün savaşı bırakıp anlaşma yolunu seçti ve alınan esirler karşılıklı iade edildi⁸⁹. Albertus, bundan sonra haçlılar ile imparatorluk birlikleri arasındaki münasebetlerin süratle düzeldiğini, kumandan Guz'un haçlıların sadece Edirne'ye girmelerine değil, şehirde serbestçe yiyecek maddeleri satın almalarına da izin verdiğini, hatta onun hiç bir art düşünce ve kötü niyet beslemeden haçlıları İstanbul'a kadar götürecektir refakat birlikleri de sağladığını bildirmektedir⁹⁰.

Haziran ayı başında⁹¹ İstanbul'a varan Fransız-Alman haçlı ordusunun liderlerini imparator Aleksios dostça karşılayıp onlara kıymetli hediyeler verdi ama karşılığında onlardan vassallik yemini istedi. Bu haçlı ordusu beş hafta boyunca İstanbul civarında konakladı; hacılar yolculuk için alışveriş yaparken, liderler de hergün Aleksios ile görüştüler⁹². Fakat Ekkehardus'un kaydına göre⁹³, İstanbul'daki bu uzun mola esnasında haçlılar arasında bazı dedikodular yayılmıştı; haçlılar kendilerinden önce Anadolu'ya girmiş olan Lombard ordusundan hiç bir haber alınamamış olmasından

yapmakta olan Ekkehardus (*RHC occ.*, V, xxiii, s. 29), imparatorun atlı askerlerinin daha önceki haçlılara kızmış oldukları için, buna karşılık olarak şimdi kendilerine saldırdıklarından şikâyet etmekle beraber, Aquitanialıları da "sınırlanamayan ve ıslâh olmayan insanlar" diye tarif etmektedir.

89. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 35, s. 579, terc. Hefe, II, s. 103. Albertus, köprüyü savunanların, imparatorun askerlerinden Kumanlar olduğunu belirtir.

90. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 36, s. 580, terc. Hefe, II, s. 103 vd.

91. Hagenmeyer, *Chronologie*, *ROL*, IX, s. 436 No. 572. Ayrıca bk. yukarıda s.24 ve n. 66.

92. Albertus Aquensis, aynı yer. Urfalı Mateos (CLXXII, s. 217) imparator Aleksios'un özellikle Poitiers kontu Guillaume'a (Aquitania dükü IX. Guillaume, aynı zamanda VII. Poitiers kontu idi) itibar ettiğini, buna mukabil 20 yaşında genç bir adam olan kontun imparator ile kibirli bir dille konuştuğunu ve ona, imparator yerine "eperkhos" (genelde İstanbul belediye başkanının taşıdığı unvan) diye hitap ettiğini yazmıştır; fakat Cate ("A Gay Crusader", *Byzantion*, XVI, 1942/43, s. 504), Aquitania dükü IX. Guillaume'un doğumu için 22 Ekim 1071 tarihini verdiğine göre, onun bu sırada 30 yaşında olması gerekir.

93. Ekkehardus, *RHC occ.*, V, xxiv, s. 30.

dolayı tedirgindiler. Ordugâhta imparatorun Lombardları Türk topraklarına yöneltmiş olduğu, şimdi de kendilerini Türklere teslim etmeye hazırlandığı söylentileri dolaşmaktaydı. Pek çok kişi bu yüzden paniğe kapılmıştı. Bir kısmı atlarını satıp Kudüs'e giden gemilerde yer satın almaya başlamıştı. Fakat imparatorun onları denizde de mahvedebileceği söylenince, gemilere binenlerin çoğu tekrar inip yeniden kara yolculuğuna hazırlanmıştı. Ekkehardus'un kaydı, bu dedikoduların ordu içinde özellikle Almanlar arasında gerçekten büyük bir şaşkınlık ve huzursuzluk yaratmış olduğunu açıkça belli etmektedir. Bizzat kendisi de tereddütte kalmıştı. Fakat sonunda büyükçe bir grup ile gemiye binmeye karar vermiş ve altı hafta süren deniz yolculuğundan sonra Yafa'da karaya çıkmıştı⁹⁴.

Albertus bu haçlı ordusunun İstanbul'da beş hafta kaldıktan sonra -kesin bir tarih vermeden, sadece "hasat yaklaştığı sırada" ifadesini kullanarak - imparatorun emir ve tavsiyesi ile yürüyüşe geçtiğini, İzmit üzerinden İzmit'e geldiğini ve buradaki güzel çayırarda iki gün konakladıktan sonra Konya yoluna yöneldiğini yazar⁹⁵. Urfalı Mateos ve *Anonim Süryani Vekayinamesi* de, Albertus'un rivayetini tamamlar nitelikte, imparatorun dük Guillaume'un isteği üzerine yanına Anadolu'da kılavuzluk yapacak Bizanslı birlikler verdiğini kaydetmişlerdir⁹⁶. Albertus'un ifadesinden anlaşıldığına göre, Birinci Haçlı Seferi'nin 1097 yılında takip ettiği yoldan ilerleyen bu haçlı ordusu yolculuğun Bizans arazisi içinde kalan kısmını hiçbir güçlüklerle karşılaşmadan tamamlamış, fakat Akşehir (Philomelion) yakınında Selçuklu topraklarına girdikten sonra birden zorluklar başlamıştı. Haçlılar özellikle su ve yiyecek sıkıntısı çekmekteydiler. Zira Türkler bütün kuyu, sarnıç ve kaynakları kullanılmaz hale getirdikleri gibi, yol boyunca uzanan bölgedeki olgun tahılı yakmışlar ve her türlü yiyecek maddesini de beraberlerine alarak şehirleri boşaltıp geri çekilmişlerdi. Albertus, böylece Türklerin açlık ve susuzluk yüzünden yiyecek ve su aramak üzere ordudan ayrılan gruplarla savaşmanın daha kolay olacağını hesapladıklarını söylemektedir. Rivayetinin devamında o, Türklerin uyguladığı bu taktiğe çok öfkelenen Guillaume, Welf ve arkadaşlarının bunun üzerine yol boyunca Türklere ait bulunan Philomelion (Akşehir), Salamia (İsmil) ve bütün diğer şehirlere saldırarak, bunların hepsini tahrip ettikten sonra Reclei (Ereğli)'ye doğru yürüdüklerini kaydetmiştir⁹⁷.

94. Hagenmeyer (*Chronologie, ROL*, IX, s. 390 vd. No. 620)'e göre, Ekkehardus 24 Eylül 1101'de Yafa'da karaya çıkmıştı.

95. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, VIII, 37, s. 580, terc. Hefele, II, s. 104. Hagenmeyer (*Chronologie, ROL*, IX, s. 448 No. 584) bu ordunun 12 Temmuz'a doğru İstanbul'dan hareket ettiğini kabul ediyor.

96. Urfalı Mateos, CLXXII, s. 217; *Anonim Süryani Vekayinamesi*, terc. Tritton, s. 74.

97. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, VIII, 38, s. 580 vd., terc. Hefele, II, s. 104 vd.

Albertus'un yukarıdaki rivayetinden, sultan Kılıç Arslan'ın üçüncü haçlı ordusundan bunlar henüz Selçuklu topraklarına girmeden önce haberdar olmuş bulunduğu sonucu çıkar. Çünkü onun ifadesinden, Kılıç Arslan'ın haçlılar Selçuklu bölgesine girmeden önce bu ordunun yürüyüşünü zorlaştırmak için tedbirler almış bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır. Buna göre haçlıları yürüyüşleri sırasında yıpratmak için, geçecekleri bölge önceden tahrip edilmiş ve şehirler boşaltılmıştı. Başkent Konya dahil bütün şehirlerdeki halkın geri çekilmesinin nedeni, Kılıç Arslan'ın bu orduya karşı derhal mücadeleye girişmek zaman ve imkânına sahip olmamasından ötürüydü. Çünkü o, aynı tarihlerde Ankara'dan Konya'ya inmiş olan Nevers ordusuyla savaşmak zorunda olup, bu yüzden de üçüncü haçlı ordusunun ilerleyişini engellemek üzere herhangi bir askerî müdahalede bulunacak durumda değildi. O halde, bu haçlı ordusunun yolu üzerindeki şehirlerin boşaltılmış olması, hem Kılıç Arslan'ın haçlıların Anadolu'daki yürüyüş planını önceden öğrenmiş bulunduğunu, hem de onun haçlılar karşısında kendi küçük garnizonları ile dayanacak güçte olmayan şehirlerin halkının can güvenliğini korumayı hedeflemiş olduğunu gösterir.

Yine Albertus'un ifadesinden anlaşıldığına göre⁹⁸, ikinci haçlı ordusu (Nevers Ordusu) yendikten sonra Kılıç Arslan kumandasındaki Türk birlikleri üçüncü haçlı ordusu (Aquitania-Bayern) ile herhangi bir çatışmaya girmeden Ereğli'ye doğru geri çekilmişlerdi. Türklerin bu şekilde geri çekilişi, sultan Kılıç Arslan'ın haçlılara karşı uygulamakta olduğu stratejiye uygun düşmektedir. Çünkü onun, sayısal üstünlüğe sahip, henüz yeterince yıpranmamış bu ordu ile hemen savaşa tutuşması beklenemezdi. Aynı zamanda Ağustos ayı içinde iki haçlı ordusu ile ayrı ayrı savaşmış olan Türk kuvvetlerinin de, bir nefes alma süresine ihtiyacı vardı. Herhalde Kılıç Arslan başarıya ulaşabilmek için, ilk iki haçlı ordusuna, özellikle birincisine uyguladığı şekilde üçüncü haçlı ordusunun da önü sıra geri çekilerek, bunları zor şartlar altında uzun süre yürütüp güçten düşürmenin ve ancak bundan sonra uygun gördüğü bir yerde kesin savaşa girişmenin gereğine inanmış olmalıdır. Ayrıca onun Ereğli'ye doğru çekilmesinin diğer bir sebebi de, ancak bütün Türk kuvvetlerinin birleşmesini sağladıktan sonra bu bü-

Albertus, Philomelion (Akşehir)'un adını Finimini şeklinde kaydetmiş olup, bu yeri Konya'dan sonra Salamia (İsmil) ile birlikte zikretmiştir. Bu, coğrafi bakımdan hatalıdır. Philomeli on (Akşehir), Konya'nın 226 km. kuzeybatısındadır. Salamia (İsmil) ise, Konya - Ereğli yolu üzerinde Konya'nın 50 km. güneydoğusunda tuzluk arazide bulunmaktadır. krş. Belke-Restle, *Tabula Imperii Byzantini* 4, s. 220 vd. Urfalı Mateos (aynı yer)'un "Bizans kumandanları Frankları 15 gün susuz yerlerde dolaştırdılar. Buralarda kuru çölden ve kayalık dağlardan başka hiçbir şey görünmüyordu. Onların bulabildikleri su, kireçli su kadar beyaz ve tuzlu bir şeydi" şeklindeki kaydı da, haçlıların Akşehir'den itibaren Konya, İsmil üzerinden Ereğli'ye doğru yürüdükleri, Türkler tarafından boşaltılmış bölgeye işaret etmektedir.

98. Albertus, aynı yer.

yük haçlı ordusuyla savaşılabilenin mümkün olacağını düşünmüş olmasından dolayıdır. Şöyle ki; Albertus, Ereğli yakınında yapılan savaşta Kılıç Arslan ve Gümüştekin'in yanı sıra Harran emîri Karaca ile Agimith (?) gibi Türk beylerinin de bulunduğunu yazmaktadır⁹⁹. Halbuki daha önceki 28. babında Albertus, Lombardlara karşı kazanılan zaferden 8 gün sonra, henüz Konya'ya ulaşmadan Nevers ordusuna yetişen Türk birliklerinin başında sadece Kılıç Arslan ve Gümüştekin'in bulunduğunu söylemişti. Demek ki, Nevers ordusundan haberdar olur olmaz süratle güneye koşan Kılıç Arslan ve Gümüştekin'in yanında bütün Türk ordusu yoktu. Biz onun bu ifadesine dayanarak Türk ordusunun bir kısmının, Kılıç Arslan ve Gümüştekin'in birliklerinin arkasından güneye indiğine inanıyoruz. O halde, sultan Kılıç Arslan'ın üçüncü haçlı ordusu ile savaşa girmeden önce, arkadan gelmekte olan Türk birliklerini beklemiş ve belki de bunlarla Ereğli yakınında buluşmuş olması ihtimali, pekâlâ mümkündür. Ayrıca Albertus, ilk iki haçlı ordusuna karşı çıkan Türk ordusu için kullanmadığı "muazzam büyüklükte" sıfatını, Ereğli savaşına katılan Türk ordusu için kullanmıştır¹⁰⁰. Albertus'un kaydına uygun şekilde Urfalı Mateos da, Ereğli savaşına katılan Türk ordusunun "muazzam" büyüklükte olduğunu yazmaktadır¹⁰¹. Onların bu ifadeleri, Ereğli savaşındaki Türk ordusunun gerçekten sayıca büyüklüğüne işaretler. Aynı zamanda Albertus'un Ereğli savaşında -adı ilk defa geçen- Türk beyi Agimith'in de bulunduğunu yazmış olması, bu savaşa katılmak üzere sadece Lombardlara karşı savaştıktan sonra güneye inen Türk birliklerinin değil, bu birliklere ilâveten başka bölgelerdeki Türk beylerinin de kuvvetleriyle sultan Kılıç Arslan'ın yanına gelmiş bulunduğunu düşündürüyor. O halde, kaynakların ifadelerine dayanarak ortaya çıkan sonuca göre, Türk ordusunun tamamı Ereğli civarında bir araya toplanmış olmalıdır.

Aquitanalılar ve Bayernlilerden oluşan üçüncü haçlı ordusu ise, bu arada yürüyüşüne devam ederek, nihayet Eylül ayı başında¹⁰² Ereğli yakınına gelmişti. Burası, üçüncü haçlı ordusunun sultan I. Kılıç Arslan kumandasındaki Türkler tarafından kuşatılıp yok edildiği yer oldu. Ereğli'nin batısında, içinden Ereğli suyunun aktığı Olos veya Avlos (Akgöl)¹⁰³ denilen ve kısmen bataklık olan bu düzlüğün adı, sadece Urfalı Mateos tarafından savaşın vuku bulduğu yer (Olos ovası) olarak kaydedilmiştir¹⁰⁴. Albertus da, yer adı vermeden, savaşın bir su kenarında ve bataklık arazide yapıldı-

99. Adı, Agimith, Agimit veya Agunich şeklinde kaydedilmiş olan bu Türk beyinin kimliğini tesbit etmek mümkün olmadı

100. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, VIII, 38, s. 581, terc. Hefe, II, s. 105.

101. Urfalı Mateos, CLXXIII, s. 218.

102. Hagenmeyer (*Chronologie*, ROL, X, s.374 vdd. No. 603), 5 eylül tarihini veriyor.

103. Bu yer hakkında geniş bilgi için bk. Belke-Restle, *Tabula Imperii Byzantini* 4, s. 136.

104. Urfalı Mateos, CLXXIII, s. 218.

ğını söyler; o, haçlıların uzun süredir büyük bir özlemle hasretini çektikleri ve herkesin içmesine yetecek kadar suyu bol olan bir ırmak kenarına ulaştıklarını, fakat suyun karşı kıyısında pusu kurmuş olan Kılıç Arslan, Gümüştekin ve Türk beyleri Karaca ile Agimith kumandasındaki muazzam Türk birliklerinin birdenbire ortaya çıkarak, böyle bir şey beklemeden suya yaklaşmakta olan haçlıları, atları ve davarları ok yağmuruna tutarak su kenarından uzaklaşmaya zorladıklarını ve uzun yolculuktan yorgun düşmüş, susuzluktan tükenmiş olan haçlıların bu şiddetli hücumu dayanacak gücü bulamadıklarını, saatlerce süren korkunç ve kanlı bir savaştan sonra haçlıların çoğunun ırmak yatağından kaçmaya veya bataklık arazideki çalılar arasında saklanmaya çalıştıklarını, fakat Türkler tarafından hepsinin oklarla vurulup öldürüldüğünü, sadece dağlara doğru kaçan az sayıdaki insanın canını kurtarabildiğini yazmaktadır¹⁰⁵.

Urfalı Mateos'un Ereğli savaşı hakkındaki rivayeti ise, hem genelde Albertus'a uygun bir tasvir çizerek onun kaydına daha fazla inandırıcılık kazandırması, hem de yeni bilgiler vermek suretiyle olaya açıklık getirmesi bakımından önem taşır. Gerçekten de Urfalı Mateos bu olay hakkında, Albertus'un eserinde bahis konusu edilmemiş olan bir çok bilgi vermiştir; örneğin o¹⁰⁶, bize, savaşın cereyan ettiği yerin adını (Olos Ovası), haçlıların yanında bulunan Bizans refakat birliği kumandanının -herhalde mücadelenin kaybedildiğini anlayarak -savaşı bırakıp kaçtığını, savaşın içinde olmayıp da mücadeleyi bir tepeden seyreden Aquitania dükü Guillaume'un askerlerinin mahvoluşuna çok üzüldüğünü¹⁰⁷, fakat Türklerin hücumu daha da şiddetlenip kendisinin bulunduğu tepe kuşatıldığında, onun 400 kişilik atlı kuvvetiyle birlikte kaçıp gittiğini ve sayısı 300.000'i bulan haçlı ordusunun kâmilten telef olduğunu bildirmektedir.

Anonim Süryani Vekayinamesi'nin kısa kaydı ise¹⁰⁸, ne Albertus'un, ne de Urfalı Mateos'un verilerine yeni bir bilgi ekler. Onun kaydı, sadece her iki kaynağın rivayetlerini desteklemesi bakımından fayda sağlar. Fulcherius Carnotensis'e gelince, onun, bu sefere katılmış olan bazı şövalyelerin adlarını bildirmesi ve Ereğli yakınındaki savaşta yaralanıp Tarsus'da ölen dük Hugue de Vermandois hakkında verdiği bilgi¹⁰⁹, tabiatıyla olaya bir katkı niteliğindedir.

Kaynakların ifadeleri topluca değerlendirildiğinde, sultan I. Kılıç Ars-

105. Albertus, aynı yer.

106. Urfalı Mateos, CLXXIII, s. 218 vd.

107. Cate ("A Gay Crusader", *Byzantion*, XVI, s. 518) Urfalı Mateos'un Aquitania dükü Guillaume için yaptığı bu tasviri, Salamis'de ordusunun yok oluşunu günün sonunda bir tepeden ağlayarak seyreden Kserkses'in durumuna benzetmiştir.

108. *Anonim Süryani Vekayinamesi*, terc. Tritton, s. 74 vd.

109. Fulcherius Carnotensis, *RHC occ.*, III, kitap II, 16, s. 399, terc. Ryan, s. 166.

lan kumandasındaki Türk ordusunun Aquitanialı Fransızlar ve Bayernli Almanlardan oluşan üçüncü haçlı ordusunu Ereğli suyu yanında pusuya düşürdükten sonra tamamiyle imha etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu arada Albertus ve Urfalı Mateos'un rivayetlerine dayanarak¹¹⁰, bu savaşta -kadın, erkek - pek çok kişinin Türkler tarafından esir alındığını ve ancak az sayıda insanın savaş alanından kaçıp canını kurtarabildiğini de belirtmek gerekir. İşin ilginç yanı, 1101 yılındaki ilk iki haçlı ordusunun uğradıkları yenilgilerden sonra olduğu gibi, adamlarını savaş alanında kaderleriyle başbaşa bırakan bu haçlı liderlerinin de hemen tamamının kurtulmuş olmasıdır: örneğin Albertus, Auvergne piskoposu Guillaume'un adamlarıyla birlikte dağın eteğinde Ereğli suyunun çıktığı yere doğru kaçtığını ve bunların ancak atlarını bırakarak ve üzerlerindeki herşeyi çıkarıp atarak kaçtıklarını söyler. Bayern dükü Welf de aynı şekilde zırhını, silâhlarını fırlatıp atmış ve dağlara kaçarak Türklerin elinden canını zorlukla kurtarabilmişti. Fakat Albertus, dağdan çok uzakta - savaş alanında - kalmış olan binlerce Alman, Fransız ve Gaskonyalının bu sırada ölmekte olduğunu da, şüphesiz efendileri tarafından orada terkedilmiş hristiyanlar için duyduğu acıyı dile getirmek amacıyla, belirtmiş olmalıdır. Ayrıca o, eserini kaleme aldığı güne kadar, markiz Ida'nın da diğer hanımlar gibi Türklerin eline esir mi düştü, yoksa mücadele sırasında öldü mü, hâlâ kimse tarafından kesin olarak bilinmediğini söylemekte¹¹¹, Aquitania dükü Guillaume'un ise at uşağıyla birlikte Türk silâhlarının önünden kaçtığını, dağlarda günlerce yol aradıktan sonra nihayet Yabancı Bernhard'ın¹¹² idaresinde bulunan Tarsus yakınındaki Longinias¹¹³ şehrine ulaştığını ve buradan Antakya prinkepsi Tankred'in yanına gittiğini yazmaktadır¹¹⁴. Ekkehardus'a gelince o da, Bayern dükü Welf'in ordusunda bulunan iki kontun - Bernhard ve Heinrich von Regensburg'un - Akdeniz sahiline kaçıp kurtulanlar arasında bulunduğunu, fakat Salzburg başpiskoposu Thiemo'nun esir düşüp öldüğünü kaydetmiştir¹¹⁵.

110. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 39, s. 581, terc. Hefele, II, s. 105 vd; Urfalı Mateos, aynı yer.

111. Albertus, aynı yer. 1101 yılında esarete sürüklenmiş pek çok kadın-erkek haçlı hakkında uydurulan hikâyeler, sonraki yıllarda devam edecek bu tür anekdotların ilk örneklerini teşkil etmiştir: örneğin bir çok lâtın kronist, markiz Ida'nın bir müslüman emîrinin haremünde yaşadığını ve ona, sonraları çok tanınmış kişi olacak bir oğul - İmâdeddîn Zengi'yi doğurduğunu yazmışlardır.

112. Albertus Aquensis, *RHC occ.*, IV, viii, 40, s. 582, terc. Hefele, II, s. 106.

113. Longinias, Tarsus çayı (Kydnos)'nın denize döküldüğü yerdeki liman şehriydi, krş. Setton, *A History of the Crusades*, I, s. 300, 362, 363, 390; F. Hild -H. Hellenkemper, *Tabula Imperii Byzantini 5, Kilikien und Isaurien*, I, Wien 1990, s. 334.

114. Albertus, aynı yer. Ordericus Vitalis (V, x, s. 340) 300.000 kişilik orduyla yola çıkan ve İstanbul'a vardığında bu gücüyle imparatoru endişeye düşüren Poitiers kontu Guillaume'un, Antakya'ya bir dilenci gibi sadece 6 adamıyla ulaşabildiğini söyler.

115. Ekkehardus, *RHC occ.*, V, xxvi, s. 32. Thiemo'nun esareti ve ölümü hakkında da

Sonuçta, 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin orduları değil, fakat liderleri Antakya'da toplanmış oldu¹¹⁶. Böylece seferin artık askeri yönden hiç bir önemi kalmamıştı. Haçlı liderleri kış aylarını Antakya'da geçirdikten sonra, her ne kadar kılıç artığı adamları ile 1102 ilkbaharında Kudüs'e doğru yola koyuldularsa da, bunlar I. Baudouin'in krallığını güçlendirmek için Avrupa'dan beklenen daha fazla insan gücünü sağlayacak bir yardım kuvveti olmak niteliğini çoktan kaybetmişlerdi. Tam aksine, bu kılıç artığı haçlı grubu Kudüs'e gidebilmek için Beyrut yakınlarındaki müslüman arazisinde bulunan tehlikeli Nehrülkelb (Köpek ırmağı) geçidini aşmak üzere kral Baudouin'den yardım istemiş ve ancak, kendilerini 18 günden beri burada bekleyen kral Baudouin'in yardımı sayesinde bu geçidi geçebilmişlerdi¹¹⁷. Bu olay, kendilerinden yardım umulan 1101 Yılı Haçlı Ordularından geriye kalan haçlı grubunun ne kadar aciz bir duruma düşmüş bulunduğunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Türklerin 1101 Yılı Haçlı Ordularına karşı Anadolu'da giriştikleri çetin mücadele, Ereğli yakınında yapılan savaşın kesin zaferi ile tamamlanmış oldu. Kazanılan bu başarı, Türk milletinin Anadolu'daki varlığı ve geleceği bakımından bir dönüm noktası olmak özelliğine sahiptir. Çünkü dört yıl önce, 1097'de Birinci Haçlı Seferi sonunda Ege ve Marmara bölgelerindeki topraklarını kaybederek Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalan Kılıç Arslan, dört yıldan beri haçlıların ülkesine verdiği zararları onarmaya ve devletini yeniden düzene sokup siyasî gücünü kuvvetlendirmeye çalışmaktaydı. Fakat yeni bir haçlı darbesi, bu kalkınma ve güçlenme gayretlerini kırabilir, hatta Türkleri Orta Anadolu'dan bile uzaklaşmaya zorlayabilir ve tamiri imkânsız bir dağılmaya sebep olabilirdi. Bu sebeple sultan I. Kılıç Arslan ile Danişmendli Gümüştekin ve bir çok Türk beyi, millî birlik ve beraberlik şuuru içinde, kendilerinden sayıca çok üstün üç haçlı ordusuna karşı arka arkaya kazandıkları 1101 yılındaki bu zaferlerle, Türklerin Ana-

ınanılması zor ve ilginç bir efsane yaratılmıştı; başpiskopos gûya bir Türk beyi tarafından esir alınmış ve iyi bir sanatkâr olduğu için kendisine Peygamber'in bir heykelini tamir etmesi emredilmişti. Fakat heykel hristiyanlığa küfür etmeye başlayınca, Thiemo onu kırmış ve bu yüzden de öldürülmüştü (!). Bu konuda Cate ("The Crusade of 1101", *A History of the Crusades*, I, s. 362. n. 28'de) hiç değilse tarihçi Otto von Freising'in, eserinde müslümanların heykelleri olmadığını ve putların müslümanlarca günah sayıldığını belirtecek kadar akli başında olduğunu söyler. Bu hikâye hakkında ayrıca bk. P. Riant, "La Légende du martyre en Orient de Thiémon archévêque de Salzbourg (28 Septembre 1102)", *Revue des Questions historiques*, XXXIX (1886), s. 218-237.

116. Cate ("A Gay Crusader", *Byzantion*, XVI, s. 519), Antakya'da toplanan bütün haçlı liderleri için "Bunlar, Kentucky valisinin ordusu gibiydiler - hepsi subay ve general, ama askerleri yoktu" benzetmesini yapmıştır.

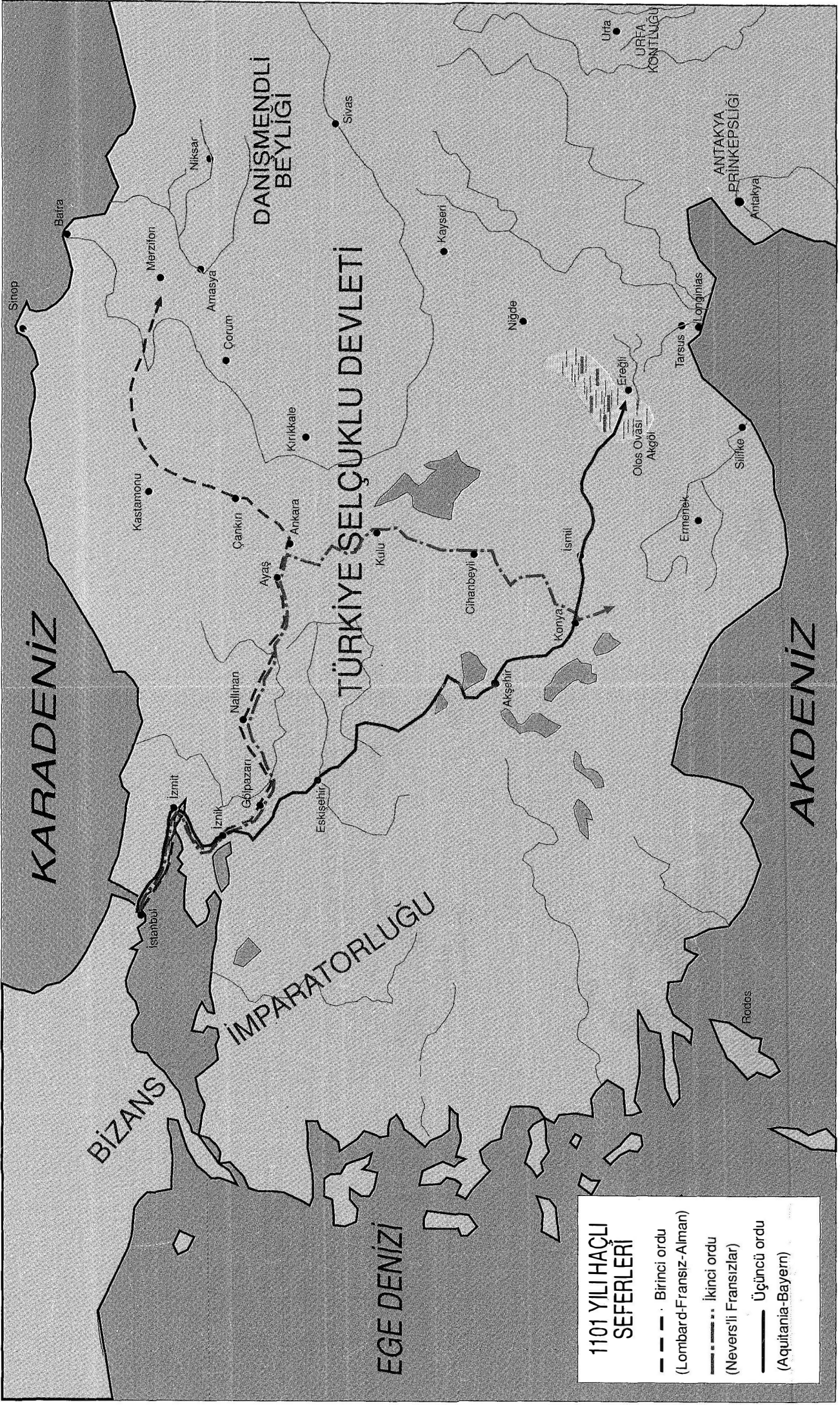
117. Fulcherius Carnotensis *RHC occ.*, III, kitap II, 17, s. 399, terc. Ryan. s. 167.

dolu'dan sökülüp atılamayacağını ve bu toprakların artık bir Türk yurdu olduğu gerçeğini ispiatlamış oldular. Bundan sonra İstanbul'dan Suriye ve Filistin'e doğru Anadolu'nun kuzeybatısından güneydoğusuna inen bütün yollar, gerek Bizans gerekse Batı dünyasının haçlı orduları için kesinlikle kapanmıştı. Başka bir deyişle, Bizans'ın elinde bulunan arazi dışında Anadolu toprakları artık haçlı saldırısı tehdidinden kurtulmuştu. Ayrıca haçlıların Türkler karşısında uğradığı bu yenilgi, Bizans ile Batı hristiyanları arasında zaten mevcut olan karşılıklı güvensizlik duygularını ve nefreti artırdığı gibi, yenilginin suçunu imparator Aleksios'a yüklemek isteyen Batı dünyasını Bizans'a karşı daha fazla öfkeyle doldurdu ve Bizans'ın da, 1097 Birinci Haçlı Seferi sonrasında olduğu gibi, Anadolu'da yeniden toprak ele geçirmek emellerini imkânsız kıldı.

1101 yılı başarısı Anadolu'dan başka, Suriye bölgesindeki Türk-İslâm dünyası bakımından da önem taşımaktadır. Çünkü sayıları yüzbinlerle ifade edilen bu ordular hedeflerine varmış olsalardı, Doğu'da sayıca çok büyük bir üstünlüğe ulaşacak olan haçlılar herhalde kıyı şeridiyle yetinmeyip Suriye'nin iç kısımlarına yayılmak, belki de Haleb ve Dimaşk'ı ele geçirmek fırsatını yakalayacaklardı. Fakat bu muazzam sömürgeci orduların Anadolu'da yok edilişi, Suriye müslümanlarını da haçlılardan gelecek çok daha yıkıcı tehlikelerden korumuş oldu.

Sonuçta 1101 yılı haçlı yenilgisi, doğuda yeni kurulmuş olan Kudüs, Antakya ve Urfa haçlı devletlerini, Avrupa'dan gelmesini sabırsızlıkla bekledikleri çok gerekli insan gücü yardımından mahrum bıraktı. Bu haçlı devletleri bundan sonra Anadolu üzerinden gelecek haçlı ordularının kendilerine sağlayacağı yardım yerine, genelde İtalyan şehir devletlerinin gemileriyle Doğu'ya ulaştırılacak insan desteği ile yetinmek zorunda kalacaklardı.

Böylece 1101 yılında haçlı ordularının Anadolu'da uğradığı yenilgi, 1147'de ve sonra 1190'da yapılacak haçlı seferlerinin de ortak kaderi ve Türkler karşısındaki başarısızlığın bir başlangıç noktası olmuş, buna mukabil Merzifon, Konya ve Ereğli zaferleri ile toprak bütünlüğü korunmuş olan Türk Anadolu, İslâm dünyasını Suriye ve Filistin bölgelerinde daha uzun süre uğraştıracak haçlı saldırılarından bu dönemin hemen başında kurtulmak imkânını bulmuştur.

na da atılmıştır. MUSTAFA'nın yazılarına göre, selçuklu devleti gata ve devletleri arasında yolların ve kasabaların geçmekte idi.

